

Les celleres medievals de les terres de Girona

ELVIS MALLORQUÍ
Doctor en història

Quaderns de la Selva, 21

•

Any 2009

p. 117 a 148

• CENTRE D'ESTUDIS SELVATANS •

Sagreres i *celleres* són els dos noms amb què es coneixen a la Catalunya Vella els nuclis de poblament concentrat nascuts al voltant d'esglésies a partir del segle XI.¹ A diferència de les sagreres, que compten amb una llarga tradició historiogràfica al seu darrere, les celleres medievals han estat força menys estudiades, amb algunes excepcions rellevants. Diversos factors han contribuït al tractament diferenciat de sagreres i celleres per part dels medievalistes. El primer factor és d'ordre conceptual: en els diccionaris actuals, la paraula *sagrera* encara conserva el seu significat originari de «terreny sagrat, posat sota la protecció i immunitat eclesiàstica, que envoltava les esglésies consagrades»;² a més, el nom s'ha convertit en un topònim que designa uns nuclis dels municipis de Santa Eulàlia de Ronçana, les Franqueses del Vallès i de Palau-solità i Plegamans i també un barri de la ciutat de Barcelona.³ En canvi, la paraula *cellera* ha desaparegut de la llengua que avui es parla o, almenys, dels diccionaris actuals i només es conserva fossilitzada en tres topònims majors de Catalunya: el municipi de la Celler de Ter, el barri de la Celler de Mieres i el veïnat de la Celler d'Amont a Serinyà.⁴ De fet, només el *Diccionari Català-Valencià-Balear* recull la paraula *cellera*, però per a designar una dona que arreglava les celles i el pèl de les senyores.⁵ Tanmateix, fa més de cent anys Balari i Jovany ja havia definit encertadament què era una cellera: un conjunt de cellers instal·lats al damunt de l'espai sagrat que envoltava un temple eclesiàstic; tanmateix no ha estat fins a la publicació de la tesi d'Aymat Catafau sobre les celleres rosselloneses que aquestes entitats de població han pres un relleu historiogràfic propi.⁶

Un altre element que diferencia sagreres i celleres és el seu repartiment geogràfic: mentre les primeres s'escampen per les terres dels bisbats de Barcelona i de Vic, per als quals es coneixen i s'estudien des de fa més temps els documents dels segles centrals de l'edat mitjana, les segones predominen als bisbats d'Elna i de Girona, d'on o bé no es conserven tants textos antics, o bé no han estat publicats fins als darrers anys. I encara hi ha un tercer factor, d'ordre cronològic, que les diferencia: mentre que les sagreres apareixen documentades al llarg del segle XI, les celleres solen estar documentades en períodes més tardans, com els inicis del segle XIV.

Tenint en compte aquests matisos diferenciadors, en el present treball hem volgut analitzar les sagreres i les celleres, estretament vinculades entre elles, a les terres del comtat de Girona o, el que és el mateix, a la meitat meridional del bisbat gironí que ocupaven els ardiaconats de Girona i la Selva. Abans de començar,

1. Si bé per a la comunicació presentada a les Jornades sobre *La Selva, territori en transformació*, el dia 22 de novembre del 2008 a Santa Coloma de Farners, el marc geogràfic estudiat es limitava a la plana estricta de la Selva, per a aquest article l'hem ampliat al conjunt de les terres dels ardiaconats de Girona i la Selva, que antigament constituïen el comtat de Girona.
2. BALARI, 1899: p. 563; ALCOVER-MOLL, 1926-1962: vol. 9, p. 671; *Diccionari*, 1995: p. 1629.
3. També es documenten carrers de la Sagrera a Lliçà d'Amunt i Montornès del Vallès; cf. *Nomenclàtor*, 2003: p. 1211, p. 1245 i p. 1269; SOLER, 2002-2003: p. 76.
4. *Nomenclàtor*, 2003: p. 869 i p. 1062; PUJOL-LLAGOSTERA, 1990: p. 14.
5. ALCOVER-MOLL, 1926-1962: vol. 3, p. 103.
6. BALARI, 1899: p. 631-632; CATAFAU, 1998.

però, convé esboçar ràpidament quins han estat les principals contribucions a la història d'aquests dos tipus de nuclis eclesials a Catalunya.

Historiografia de les sagreres i celleres catalanes

Els investigadors interessats en les sagreres i celleres catalanes han seguit dues direccions principals. La primera, la més fressada, és la recerca dels seus orígens al segle XI i de les seves relacions amb el moviment de Pau i Treva, amb la feudalització i amb la política judicial dels bisbes. Resumint molt les contribucions dels diferents autors,⁷ sembla clar que la base legal de l'ensagrerament es troba en els cànons de diversos concilis visigòtics que definien l'església parroquial i el seu cementiri com a llocs d'asil: el 681, per exemple, es va establir el caracter sagrat de l'espai englobat dintre d'una circumferència de 30 passes de radi al voltant de l'església, de manera que s'assegurava la protecció de tots els que s'hi refugiaven.⁸ L'existència d'aquesta norma, però, no va originar per sí sola els nuclis eclesials de Catalunya. Va ser després de l'any 1000 quan aquest cànon va ser recuperat per les assemblees de Pau i Treva amb la finalitat d'estendre la inviolabilitat de l'església i la protecció episcopal a l'espai circumdant del temple, designat com a *sacraria*.⁹ Aparentment, doncs, la sagrera era un lloc on la població pagesa es podia refugiar de les violències feudals i on podia salvaguardar els fruits de les seves collites; a partir de la dècada de 1030 i, en pocs anys, la sagrera es va institucionalitzar a bona part de la Catalunya Vella: els petits edificis on s'emmagatzemaven els fruits de les collites van començar a convertir-se en habitatges permanents i, al darrer terç del segle XI, els senyors laics es van instal·lar definitivament al cor de la sagrera i, fins i tot, van promoure la fortificació del nucli eclesial.¹⁰ Recerques més recents, tanmateix, coincideixen en matisar aquesta visió més tradicional de les sagreres: d'una banda, sembla que els primers que van aprofitar les sagreres per a establir-hi les seves residències, a partir del 1060, van ser els nobles i només a la fi del segle XI ho van fer els pagesos; de l'altra, és probable que la concentració de sitges per a guardar cereals i de cellers especialitzats en l'emmagatzematge de vi acabés essent més rellevant que l'aplegament de vivendes a l'entorn del temple parroquial.¹¹ Potser va ser per aquest darrer motiu que, fonamentalment als bisbats d'Elna i de Girona, la paraula *cellera* acabés designant aquests nuclis eclesials.

En contrast amb la bibliografia dedicada als orígens i als primers temps de les sagreres, l'estudi de l'evolució d'aquests nuclis eclesials a partir del segle XII ha estat molt més discontinu. I això que també fa 40 anys que Jean-Pierre Cuvillier va escriure sobre l'oposició existent, a mitjan segle XIV, entre els habitants de

7. A part de les diferents aportacions que anirem citant oportunament, podeu trobar un complet balanç historiogràfic a: MARTÍ, 2007: p. 86-94.

8. VIVES, 1963: p. 398; BOLÓS, 2004: p. 139 i p. 183.

9. KENNELLY, 1968; MARTÍ, 1988: p. 158-160; FARIAS, 1993: p. 86-92; BONNASSIE, 1994: p. 71-72.

10. BONNASSIE, 1979-1981: vol. 2, p. 105-133, i 1994: p. 72-75; BOLÓS, 2004: p. 185-186.

11. MARTÍ, 2007: p. 192-201; FARIAS, 2007: p. 70-77; PUIG, 2003: capítol 6.

les sagreres de la plana de Vic, beneficiaris de franqueses, més emprenedors en matèria econòmica i fortament contraris als senyors feudals laics, i la resta de pagesos dels masos sotmesos a un règim estricte de servitud.¹² Aquesta anàlisi sociològica de les sagreres osonenques no s'ha estès a d'altres territoris catalans. Al bisbat de Girona, per exemple, i només de vint anys ençà, s'han analitzat les característiques d'unes poques celleres dels segles XIII i XIV.

Així, ens trobem amb les celleres del Puig del Llor i de Tinyoses –a les paròquies de Sant Julià del Llor i Constantins, al marge esquerre del Ter–, que estaven especialitzades, a partir del segle XIII, en la producció i la comercialització del vi.¹³ El cas del Sallent, a la Garrotxa, conegut gràcies a un capbreu del 1321, permet descobrir la fesomia física de la cellera del lloc, que aplegava les cases de 13 persones, la casa de l'abat –o celler senyorial– i una ferreria al llarg de la *carrariam missaderiam* i al voltant de l'església parroquial.¹⁴ Casos similars al del Sallent es troben al massís de les Gavarres: la cellera de Santa Maria de Montnegre, molt ben documentada, era pràcticament idèntica, mentre que no tenim tantes dades sobre les de Sant Mateu, Santa Pellaia o Fitor.¹⁵ En canvi, l'exhaustiva anàlisi del nucli de Sant Feliu de Pallerols, conegut com a sagraera a finals del segle XIII quan encara no havia sortit dels trenta passos eclesiàstics, ens descobreix l'abast de l'expansió urbanística de la primera meitat del segle XIV: gràcies a unes franqueses del 1310 i del 1340, es consolidà una vila nova que rebé el nom de *cellera*.¹⁶ Sense arribar a representar-les sobre el terreny, també s'han estudiat tres celleres gironines més: de la de Calonge només coneixem els noms d'alguns habitants d'inicis del segle XIV; la de Vilobí, el 1338, reunia una desena de cases a l'interior d'una muralla, que també englobava l'església parroquial i el castell, i encara n'hi havia alguna a l'exterior; i a Porqueres, un capbreu dels anys 1391-1395 recull les declaracions de cinc persones que tenien 11 cases i un pati i una era a la cellera de Porqueres, que no es trobava al voltant de l'església parroquial, sinó del castell que hi havia a prop.¹⁷ Finalment, els casos veïns del castell de Cruïlles i la vila de Sant Miquel de Cruïlles, dos nuclis nascuts d'unes sagreres documentades al segle XI al voltant de l'església parroquial i d'un priorat benedictí, exemplifiquen la diversitat d'evolucions possibles: mentre el nucli del castell, fortificat amb una muralla, havia crescut per la promoció que en féu el senyor local, amb una carta de franqueses, la vila del monestir de Sant Miquel de Cruïlles s'havia format al llarg d'un camí, la *carrera mercadera*, que conduïa cap al veí mercat de Monells.¹⁸

En resum, els treballs sobre sagreres i celleres al bisbat de Girona proporcionen uns quants exemples ben descrits, però massa diferents entre ells per a extreure'n

12. CUVILLIER, 1968: p. 80, i 1968-1971: p. 236-237.

13. FERNÁNDEZ TRABAL, 1995: p. 172-174.

14. BOLÓS, 1995: p. 148-153.

15. MALLORQUÍ, 2000: p. 207-211, 2003: p. 132-141, i 2008: p. 59-65.

16. CANAL-FOCHS, 1992: p. 52-60; FOCHS-CANAL, 1994: p. 34-39; BOLÓS, 2004: p. 234-235.

17. MARQUÉS, 1984b: p. 36-37; AYMAR, 2001: p. 51-52; FARIAS, 2009: p. 405-409.

18. MALLORQUÍ, 1999a: p. 51-56.

generalitzacions vàlides sobre el seu paper en la formació dels pobles rurals. Per això, caldria realitzar, a nivell del bisbat o d'altres entitats territorials menors –comtats, ardiaconats–, un complet inventari de totes les sagreres i celleres amb dades sobre cadascuna d'elles. El model a seguir és, sense dubte, el treball d'Aymat Catafau sobre el bisbat d'Elna, en el qual s'analitza amb detall totes i cadascuna de les celleres, amb el recull de les dades documentals que hi fan referència fins a l'anàlisi cartogràfic dels plànols napoleònics d'inicis del segle XIX, que recullen la topografia de les celleres abans dels canvis produïts a l'època contemporània. És així que s'ha pogut descobrir com, després d'una primera fase d'agrupament al segle XI, els nuclis de cases concentrades a l'entorn de l'església es van veure afectades per un moviment posterior de concentració de la població a l'entorn del castell, amb modalitats, cronologies i resultats diferents.¹⁹

Per a la resta de terres de la Catalunya Vella, no s'han publicat encara inventaris de les sagreres i les celleres detallats i exhaustius, si bé diversos historiadors n'han començat a fer mapes i llistes per a alguns sectors. Al bisbat de Barcelona, es calcula que els pobles nascuts de sagreres podrien arribar al 40%, però es concentren a la comarca del Vallès i, més concretament, a la plana, prop de rius i ben comunicades.²⁰ Pel que fa a les terres de Girona, Jordi Bolós ha estimat que les celleres es troben en l'origen de tres quartes parts dels 72 nuclis de població de la Garrotxa; de manera similar, molts pobles del comtat d'Empúries tenen al centre una església, si bé a la xarxa inicial de sagreres s'han superposat altres fenòmens com l'annexió de castells, la fortificació de tot el poble, la formació de nuclis castrals a certa distància de les esglésies i les viles noves creades en nuclis més importants que disposaven d'un mercat.²¹

La recerca a l'entorn dels nuclis eclesials, a part de les notícies documentals, hauria de tenir en compte les aportacions de les restes arqueològiques i també les evidències que es puguin extreure de mapes i fotografies antigues o d'imatges aèries. Per posar un cas, és molt probable que a Santa Eugènia de Ter, a les portes de Girona, hi hagués hagut una petita cellera a l'edat mitjana: a inicis del segle XX, el poble s'aplegava a l'entorn del temple fins que aquest va ser destruït l'any 1936 i les cases velles van quedar absorbides pel creixement urbanístic de la capital. Ara, a part d'alguna fotografia antiga, no en queda cap més testimoni.²² D'aquesta manera, existeixen indicis de la presència de celleres a Sant Pere Sacosta i les Encies, a la vall d'Hostoles, i de sagreres a les esglésies de l'Alt Maresme, encara que no en tinguem dades precises.²³ De fet, per a Sils i Vallcanera ja se suposava que existia una cellera a cada lloc –especialment el primer–, cosa que ha confirmat la lectura dels documents del segle XIV.²⁴

19. CATAFAU, 1995: p. 180-185, i 1998: p. 93-99. L'estudi dels plànols cadastrals napoleònics per a analitzar la morfogènesi dels pobles s'ha realitzat en altres territoris, com el Llenguadoc; cf. BAUDREU, 1995: p. 209-211; BAUDREU, 1998.

20. VILAGINÉS, 1988: p. 130-135, i 2001: p. 136-149; SOLER, 2002-2003: p. 76-81; FARIAS, 2007: p. 24-25.

21. BOLÓS, 2004: p. 164 i p. 189, i 2009: p. 266-280.

22. LANAQ-VINYOLES-COROMINES, 2007.

23. CANAL-FOCHS, 1992: p. 34; PALOU, 2003: p. 53

24. ANORO-COSTA-FIGUERAS-LLINÀS, 1993: p. 15.

Pel que fa a l'arqueologia, a part del pioner estudi de Manuel Riu sobre el poblat de Caulers, al terme de Caldes de Malavella, no s'ha avançat gaire. En aquest cas, l'excavació va confirmar l'existència al segle X de l'església, d'unes sepultures i d'una torre a l'altra punta del poble anomenat *Caldeses* el 914 i qualificat com a *vico* el 1032; en canvi, els habitatges que constituïen pròpiament el poble són més tardans, dels segles XII i XIII, de manera que podrien constituir una sagrera o cellera que no ha estat documentada per escrit.²⁵ Mentrestant, els casos de Sant Julià de Ramis i de Montfullà proporcionen dades de gran interès sobre l'estat previ a la instal·lació de les sagreres: a Sant Julià, l'església parroquial es va aixecar al damunt d'un mausoleu baix-imperial que va atreure les sepultures dels parroquians a partir del segle IX i la construcció de sagrers a partir de l'XI; i a Montfullà, un camp de sitges proper a l'església va ser utilitzat fins al segle XI, quan va ser amortitzat arran de l'extensió del cementiri parroquial.²⁶ Així doncs, encara queden moltes qüestions obertes que només l'arqueologia podrà anar resolent: com i quan es va passar de l'emmagatzemament dels cereals en sitges a l'erecció de graners elevats, quan van aparèixer els cellers per a guardar el vi a l'espai de les sagreres, de quina manera i en quin moment aquests petits edificis es van convertir en la residència habitual d'unes famílies pageses.

L'objectiu de la present comunicació no és respondre aquests interrogants, ni molt menys, sinó, simplement, reunir les dades documentals sobre les sagreres i les celleres de les terres dels ardiaconats de Girona i la Selva, que, a grans trets, abasten la meitat meridional del bisbat gironí. En aquest territori, amb la ciutat de Girona al centre i que anava des d'Arenys –a l'Alt Maresme– fins a la vall d'Hostoles –a la Garrotxa– i des d'Arbúcies fins a les platges de Pals, la majoria dels pobles actuals tenen l'origen en una sagrera o, més sovint encara, en una cellera medieval.

Les celleres al comtat de Girona

No n'hi ha cap dubte: que les esglésies han tingut un rol essencial en la formació i el desenvolupament dels nuclis rurals és una realitat ben clara a les terres de Girona. A part dels topònims de la Cellera de Ter, el barri de la Cellera de Mieres i el veïnat de la Cellera d'Amont a Serinyà, encara ho recorden els carrers anomenats de la Cellera a Vidreres, Riudellots de la Selva, Flaçà i Maià de Montcal o el traçat semicircular del carrer de la Clau a Vilobí o del carrer Roscada a Cassà de la Selva.²⁷ Tanmateix, aquests topònims no ajuden gaire a explicar tota la complexitat del procés de formació dels pobles gironins, perquè, en realitat, la seva conservació s'ha produït només en situacions excepcionals. És el cas de la Cellera de Ter, població nascuda al voltant de l'església parroquial

25. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, Miró, pergami n. 28 (914.08.11; UDINA, 1951: n. 63); Arxiu Capitular de Girona (ACG), pergami n. 40 (1032.01.10; MARTÍ, 1997: n. 204); cf. RIU, 1975: p. 13-20.

26. BURCH-NOLLA-PALAHÍ-SAGRERA-SUREDA-VIVÓ, 2001: p. 125-130; NOLLA-PATIÑO-SAGRERA-VIVÓ, 2003: p. 69-73.

27. MALLORQUÍ, 2009b: p. 73.

de Santa Maria d'Anglès que no va ser afectada per la decisió dels vescomtes de Cabrera, senyors del terme, de promoure el nucli proper d'Anglès, on hi havia el seu castell, amb la instauració d'un mercat setmanal i d'una fira anual el 1294 i d'una notaria el 1328.²⁸ Per això, a continuació esboçarem ràpidament quins van ser els principals processos que van coincidir en la generació del poblament concentrat a les terres de Girona, remarcant el lloc que correspon als nuclis formats a l'entorn de les esglésies.

Les sagreres del segle XI

La fixació de la frontera musulmana al Llobregat, després de la conquesta de Barcelona el 802, va permetre que el poblament al bisbat de Girona es continués organitzant a partir de les vil·les i vilars, si bé la creació de la xarxa parroquial entre el segle X i l'XI va propiciar, a partir del 1030, un primer aplegament d'alguns habitatges a l'entorn sagrat de les esglésies i, en conseqüència, l'aparició de les sagreres. Molts factors pogueren contribuir a aquest procés de concentració a l'entorn de les esglésies: la protecció de la legislació eclesiàstica sobre els temples i l'espai de trenta passes que les envoltava, la voluntat dels pagesos d'escapar de les violències dels senyors feudals i, a la inversa, la imposició senyorial de potenciar el desenvolupament dels nuclis eclesials on havien aixecat les seves cases i fortalises. Els debats historiogràfics sobre els orígens de les sagreres s'han centrat sovint en aquestes qüestions. Però convé no oblidar que, des de ben aviat, les esglésies preromàniques i romàniques dels volts de l'any 1000, per la solidesa dels seus murs, servien sovint com a dipòsit dels cereals i dels altres productes recaptats en concepte de delme, primícia i altres drets senyorials com tasques, agrers, etc. L'església de Sant Joan de Salelles, a Sant Sadurní, que servia de centre d'un petit domini del jutge Sendred que va acabar en mans de l'abadia de Sant Daniel el 1018, ha conservat diverses sitges a l'interior del temple.²⁹ Amb altres esglésies, entre el segle XI i el XIV, passava el mateix: el 1064 es guardaven unes quantitats de blat a la de Fenals d'Aro, el 1164 el monestir de Cervià va rebre «*archas ·II· et blat que sunt in eadem ecclesia*», el 1320 els parroquians de Sils guardaven blat, forment, melca i altres esplets a l'església, el 1350 els clergues d'Estanyol van haver de treure de l'església el blat dels seus beneficis i el 1352 es netejava el blat al mateix cementiri de l'església parroquial de Cervià, segurament per emmagatzemar-lo al temple o en cellers propers.³⁰

Al llarg del segle XI, a partir de la dècada del 1030, les esglésies gironines van començar a atreure unes petites construccions que, pel fet d'estar ubicades

28. LANAQ, 1986: p. 18-19; PUJOL-LLAGOSTERA, 1990: p. 14.

29. Arxiu del monestir de Sant Daniel (ASD), pergami n. 4 (1018.03.16; MARQUÉS, 1997: n. 6). A més de les sitges, a l'església de Sant Joan de Salelles s'hi havia conservat una tremuja que permetia buidar el gra des de l'exterior cap a dins de la nau; cf. CALZADA, 1987.

30. ACG, pergami n. 64 (1064.01.27; BLANCO, 1991: n. 8); ACA, Monacals, Santa Maria de Cervià, pergami n. 554 (1164.07.30; TO, 1991: n. 68); Arxiu Diocesà de Girona (ADG), Visites Pastorals, vol. P-168, lligall 2.f., f. 2v-3r (1320.04.02); ADG, Lletres, vol. U-16, f. 187v (1350.09.06), i vol. U-20, f. 109r-110r (1352.06.08).

en l'espai sagrat que les encerclava, rebien el nom de sagrers. El procés és, segons la documentació conservada, més clarament perceptible a les comarques del Gironès i l'Empordà, que no pas als sectors de la plana de la Selva o a l'àrea més muntanyenca de la Garrotxa.³¹ De fet, les actes de consagració d'esglésies gironines que fan referència explícita a l'espai sagrat de trenta passes al voltant del temple, que incloïa el cementiri i la sagrera, numèricament són poques; això sí, en trobem tant en temples parroquials –Cruïlles el 1062, Lloret i Pineda el 1079, Sant Iscle de Vallalta el 1090 i Biert el 1116–, com en esglésies sufragànies –Castell d'Aro el 1078 i Franciac el 1079–.³² Això fa que calgui recórrer a altres documents que esmenten sagrers al voltant dels temples parroquials de la Bisbal el 1051, de Sant Sadurní, Caçà de Pelràs, Fenals, Canapost i Santa Àgata el 1064, de Sant Martí Sapresa el 1076 i de Canet el 1078.³³ De sagrers, també se'n documenten a l'entorn de monestirs, com els de Sant Miquel de Cruïlles el 1062 i de Sant Feliu de Guíxols el 1064,³⁴ i de temples més petits, com les capelles rurals de Sant Joan de Salelles a Sant Sadurní i de Santa Margarida a Vilobí el 1064 i de Sant Cristòfor de Raset a Cervià a finals del segle XI.³⁵ En algun cas, però, es pot certificar que els edificis de la sagrera ja s'havien convertit en la residència dels seus propietaris: és el cas de les «*mansiones*» de Riudellots de la Selva, citades el 1064 amb els «*sacraria cum earum omnibus hedificiis que sunt iuxta uel in circuitu ecclesie predicti Sancti Stephani de Riuodeluto*».³⁶ El mateix any Rodlendis deixà als seus fills les «*mansiones et domos... in sacrariis vel cimiterio Sancti Iuliani de Quarcano cum eorum pertinentiis*»; el 1087 les sagreres de Sant Pau de Sarrià i Sant Julià de Ramis eren formades per «*domos et sacrarios et curtulios*»; l'any 1094 Berenguer Eldemar va deixar a la seva muller i als seus fills l'«*estalium dominicum in quo abito, cum omnes mansiones et sacrarios*», que es trobava a prop l'església de Sant Gregori; i el 1112 Eliardis va deixar a l'església de la Bisbal «*ipsas meas casas in sacraria Sancta Maria ubi ego habito cum curtilio et parietes et hostia*».³⁷

31. FARIAS, 1993: p. 114, i 2007: p. 24-26; MALLORQUÍ, 2007a: p. 202-207.

32. ACA, Monacals d'Hisenda, vol. 1034, f. 27-28 (1062.11.20; ORDEIG, 1993-2002: n. 211); ACG, pergami n. 90 (1078.12.31; ORDEIG, 1993-2002: n. 235), pergami n. 502 (1079.01.08; ORDEIG, 1993-2002: n. 237) i pergami n. 168 (1116.12.27; ORDEIG, 1993-2002: n. 321); Arxiu Històric Municipal de Calella (AHMC), fons Giol, pergami n. 1 (1079.01.17; ORDEIG, 1993-2002: n. 238); ADG, sense signatura (1079.01.30; ORDEIG, 1993-2002: n. 240); Arxiu Parroquial de Sant Iscle de Vallalta, pergami (1090.10.14; ORDEIG, 1993-2002: n. 259).

33. ADG, Mitra, Cartoral de Carlemany, f. 70a-71a (1051.03.10; MARQUÈS, 1993: n. 109); ACG, pergami n. 52 (1051-1093...; MARTÍ, 1997: n. 424), pergami n. 64 (1064.01.27; BLANCO, 1991: n. 8), pergami n. 65 (1064.01.29; MARTÍ, 1997: n. 299), pergami n. 66 (1064.02.15; VILLANUEVA, 1803-1852: vol. 12, n. 28) i pergami n. 89 (1078.12.11; MARTÍ, 1997: n. 363); ACG, Llibre Gran de la Sagristia Major, f. 98rv (1076.01.29; MARTÍ, 1997: n. 359).

34. ACA, Monacals d'Hisenda, vol. 1034, f. 27-28 (1062.11.20; ODEIG, 1993-2002: n. 211: n. 6); ACG, pergami n. 64 (1064.01.27; BLANCO, 1991: n. 8).

35. ADG, Almoïna, Vària Pobles, pergami n. 34 (1094.03.04; MARTÍ, 1997: n. 448); ASD, pergami n. 15 (1094.12.05; MARQUÈS, 1997: n. 28); ACA, Monacals d'Hisenda, vol. 815, f. 39r (1059-1108.12.12).

36. ACG, pergami n. 66 (1064.02.15; VILLANUEVA, 1803-1852: vol. 12, n. 28).

37. ACG, pergami n. 68 (1064.03.24; MARTÍ, 1997: n. 303), pergami n. 69 (1065.03.31; MARTÍ, 1997: n. 314), pergami sense catalogar (1087.03.01; MARTÍ, 1997: n. 403) i pergami n. 114 (1094.04.06; MARTÍ, 1997: n. 453); ADG, Mitra, Cartoral de Carlemany, f. 123b-124a (1112.02.27; MARQUÈS, 1993: n. 210); cf. FARIAS, 1993: p. 107-112. La funció de residència no exclou altres funcions: la mateixa Eliardis devia conservar en les seves cases els productes que deixa en el seu testament: el pa, «*tam de frumento quam de blatis*», i el vi, «*tam de veteri quam de novo*»; a més, ja tenia recipients per a guardar-ho –*vexels i tinas*–; fins i tot, el *curtilio* que s'hi esmenta podria ser l'estable de les seves vaques i dels seus porcs.

Castells, mercats, viles noves i franqueses

A partir del segle XII, diversos fenòmens es van anar superposant a un teixit inicial de poblament essencialment dispers, en masos aïllats, que comptava amb uns reduïdíssims nuclis eclesials o sagreres. Segons els llocs, castells, monestirs, camins, mercats i hostals han contribuït a atreure habitatges al seu costat fins al punt de donar a llum diversos pobles.³⁸ El cas de Monells ho il·lustra a la perfecció: l'any 1102 el senyor del lloc va aconseguir la llicència del comte de Barcelona per traslladar al costat del seu castell el mercat rural que fins aleshores se celebrava al veïnat d'Anyells, al terme de Corçà.³⁹ La celebració del mercat setmanal i d'una fira anual va fer que el nucli del castell, desenvolupat al voltant de la plaça central del mercat i al llarg del carrer de la Vilanova, cresqués molt més al llarg dels segles XII i XIII que no pas la cellera entorn del temple de Sant Genís –a l'altre marge del Rissec.⁴⁰

A la segona meitat del segle XIII, Monells no era l'única vila amb mercat de les terres gironines. El 1267, el cavaller Ferrer de Cruïlles va manar als seus marmessors que fessin pregonar «*in omnibus foris que sunt in villis, scilicet, Gerunde, Balneolis, Bisulduni, Baschere, Petralate, Castilioni, Turrucelle, Petre Incise, Monellis et Calidis*» si algú tenia una injúria contra ell o contra el seu pare, per tal de restituir el que calgués.⁴¹ Aquests devien ser, aleshores, els principals mercats de les terres gironines i, tot i que encara no s'ha estudiat amb precisió, l'estructura topogràfica de cadascuna d'aquestes localitats devia ser fruit de les necessitats de les activitats mercantils i de l'establiment de famílies d'artesans. A Caldes, per exemple, el 1241 el rei d'Aragó, senyor del terme, hi tenia un celler on concentrava les seves rendes i, a més, els banys termals encara estaven en funcionament.⁴²

A part dels mercats esmentats el 1267, de mercats a les terres gironines i de viles promogudes al seu entorn, n'hi havia unes quantes més: la vila d'Amer, per exemple, es va desenvolupar al voltant del monestir de Santa Maria i d'un mercat ja esmentat el 1184;⁴³ Hostalric, entre el 1242 i el 1243, va rebre del rei Jaume I el privilegi per celebrar un mercat setmanal i dels vescomtes de Cabrera, senyors del castell i de la població, una carta de poblament i d'enfranquiment per a tots els que s'estableixin a la vila nova situada al costat del castell,⁴⁴ pel que fa a Blanes, el 1260, els vescomtes de Cabrera també van concedir franqueses per als futurs habitants de la vila que es pretenia construir a tocar el port.⁴⁵ Més tard, altres poblacions també van veure com s'instal·lava un mercat al seu entorn: Calonge

38. BOLÓS, 2004: p. 163-165.

39. ACA, Cancelleria, Ramon Berenguer III, pergami n. 76 (1102.02.08; MALLORQUÍ, 1999b: n. 1).

40. MALLORQUÍ, 1999b: p. 48; BOLÓS, 2004: p. 242-244.

41. Arxiu Històric de Girona (AHG), Hospital de Santa Caterina, pergami n. 102 (1267.11.14; MALLORQUÍ, 2000a: n. 93).

42. MALLORQUÍ-VARAS, 1999: p. 109-113.

43. ACA, Monacals, Santa Maria d'Amer, pergami n. 22 (1184.01.13; PRUENCA, 1995: n. 40).

44. Arxiu Ducal de Medinaceli (ADM), fons Cabrera i Bas, registre 3327, lligall 12-lligall 19, rotlle 981, fotograma 381 (1242.10.18; MARTÍNEZ GIRALT, 2008: n. 1) i registre 3326, lligall 12-lligall 18, rotlle 981, fotograma 377 (1243.01.02; MARTÍNEZ GIRALT, 2008: n. 2).

45. AHMC, fons Giol, pergami n. 8 (1260.02.02; PONS GURI-RODRÍGUEZ, 1990: n. 9).

el 1279, Anglès el 1294, la Bisbal d'Empordà el 1322, Llagostera el 1324, Calella el 1327 i Santa Coloma de Farners el 1344.⁴⁶

Més enllà dels mercats, molts nuclis gironins es van anar desenvolupant al llarg dels segles XII i XIII a partir de les fortaleses senyoriales, a vegades fins a constituir uns veritables pobles al voltant d'una fortalesa senyorial, sovint aixecada al costat de l'església parroquial i a l'interior de la sagrera. Alguns d'ells, als volts del 1300 estaven emmurallats i les cases començaven a créixer extramurs. És el cas ja esmentat de Cruïlles, però també el de la Bisbal, ja al segle XIII, i el de Sant Sadurní.⁴⁷ I també existien alguns nuclis de nova formació, promoguda gràcies a cartes de poblament: el poble de Tossa es va fundar el 1187 al voltant del castell del Mont Guardí, gràcies a la iniciativa de l'abat de Ripoll, el senyor del terme de Tossa; igualment, Palamós és una fundació del rei Pere II, l'any 1297, que volia controlar un port al litoral gironí.⁴⁸

Les celleres dels segles XIII i XIV

Enmig dels diversos processos de concentració de la població que afectaven diverses localitats de les terres de Girona, hom pot adonar-se que continuaven subsistint molts nuclis eclesials del segle XI amb un canvi ben perceptible: l'abandó del qualificatiu de «sagrera» i la seva substitució pel de «cellera». A hores d'ara, desconeixem si això responia a una progressiva desacralització, que hauria passat desapercebuda pels historiadors perquè els documents escrits no en parlen. En canvi, les celleres de finals del segle XIII i d'inicis del segle XIV mantenien les mateixes funcions que havien tingut en el seu origen. En primer lloc, la de concentrar els productes de les collites en els cellers que els donen nom: les celleres de les planes cerealcoles, com Riudellots de la Selva i Viladasens, albergaven graners d'importantes institucions eclesiàstiques com l'Almoina del Pa i, encara avui, el poble de Salitja conserva un edifici anomenat *Els Delmes* que disposa a la façana d'una petita obertura per facilitar l'entrada del gra; mentrestant, les celleres de sectors més muntanyencs –com Sant Julià del Llor, Constantins, Calders o Llambilles– reunien uns quants cellers on es premsava i s'emmagatzemava el vi.⁴⁹ I, en segon lloc, la majoria de les celleres ja s'havien convertit en nuclis de població permanent, on els petits edificis d'emmagatzematge eren transformats en habitatges per als fills segons dels masos propers: el cas de Santa Maria de Montnegre, on a través dels capbreus es descobreix la dependència d'algunes cases de la cellera envers els masos, permet imaginar que, en un origen, la situació que

46. ACA, Cancelleria, vol. 44, f. 141 (1279.08.08), vol. 194, f. 115 (1294...) i vol. 230, f. 112 (1327.07.21); PONS GURI, 1981: n. 1 i 2); ADG, Mitra, calaix 15, pergami n. 12 (1323.03.21); MARQUÈS, 1984a: n. 883); cf. LANAQ, 1986: p. 18-19; ALBÀ, 1990; MALLORQUÍ, 2007a: p. 644-647.

47. MALLORQUÍ, 2007a: p. 214-216.

48. Biblioteca de Catalunya (BC), Arxiu, vol. n. 572 (1187.05.10; FONT RIUS, 1969: n. 180); Servei d'Arxiu Municipal de Palamós (SAMP), pergami n. 2 (1279.12.03; FONT RIUS, 1969: n. 335); cf. TRIJUEQUE, 1995-1996; ZUCCHITELLO, 1998: p. 157-207.

49. FERNÁNDEZ TRABAL, 1995: p. 172-174.

Aymat Catafau descriu per al Rosselló, és a dir, que cada mas aïllat tenia el seu celler a prop de l'església, era vàlida també per a les comarques gironines.⁵⁰

Ara bé, rere les celleres del segle XIV hi havia una gran diversitat de realitats. Els documents posteriors al 1300, els capbreus sobretot, permeten dibuixar de manera prou precisa els contorns i les característiques d'aquests nuclis eclesials i, a la vegada, establir una primera tipologia de les celleres gironines d'aquest moment històric.

1. Celleres en un estadi inicial de desenvolupament. Certament, existien algunes celleres gironines del segle XIV que no diferien gaire del que devien ser les sagreres del segle XI: una església, un cementiri i una reduïda agrupació de cases. Campllong i Sant Andreu Salou, per exemple, tenien menys de 5 cases l'any 1314 i de les celleres de Fitor i Santa Pellaia, a les Gavarres, només en coneixem algun element aïllat –les cases de Nadal de Cals a Fitor i el celler del cavaller Guerau de Torrent a Santa Pellaia. És possible, però, que la manca de creixement d'aquests nuclis eclesials pugui ser fruit de no disposar d'un conjunt de fonts documentals que els descriguin amb més precisió.⁵¹
2. Celleres consolidades al segle XIV, però que no van superar la crisi baixmedieval. Als volts del 1300 hi havia unes quantes celleres que aplegaven més de 10 cases, alguna ferreria i els habitatges dels clergues locals. Especialment les que es trobaven en sectors de muntanya, per les majors dificultats d'accés a l'aigua i de la pràctica de l'agricultura, no van poder mantenir-se després de la greu crisi econòmica i demogràfica que va allargar-se durant els segles XIV i XV. És exemplar el cas de les celleres de Santa Maria i Sant Mateu de Montnegre: a partir del segle XV, a l'entorn de cada temple s'hi amuntegaven les runes.⁵² El mateix degué succeir amb les celleres dels marges del Ter, entre Sant Julià del Llor i Tinyoses.⁵³ Aquests casos confirmen la importància de les condicions físiques de cada indret per a l'èxit o fracàs d'una cellera al llarg del temps.
3. Celleres consolidades al segle XIV que van sobreviure a la crisi baixmedieval. A diferència de les dels sectors de muntanya, altres celleres que, als volts del 1300, no aplegaven gaire més de 10 cases i d'alguna ferreria van mostrar una major capacitat de resistència. El fet de trobar-se en sectors de plana, a prop de rius, va facilitar el manteniment dels habitants i, fins i tot, van protagonitzar un petit augment demogràfic. A Riudellots de la Selva, per exemple, dels 61 focs documentats el 1497, 20 corresponien a preveres i artesans que vivien en les cases situades entorn de l'església, del cementiri i de la plaça; després, a partir del segle XVI, el poble degué créixer fora del nucli inicial de la cellera al llarg dels dos carrers que hi conduïen –el

50. MALLORQUÍ, 2000b: p. 120-123, i 2003: p. 132-141; CATAFAU, 1997: p. 343-344.

51. MALLORQUÍ, 2000b: p. 120-122 i p. 145.

52. MALLORQUÍ, 2003: p. 132-141.

53. FERNÁNDEZ TRABAL, 1995: p. 172-174.

carrer de la Celleria i el carrer Major–, tal com recorden les llinde d'unes quantes cases.⁵⁴ Mentrestant, la cellera de Vilobí d'Onyar s'havia mantingut perfectament al llarg de l'època moderna: el 1833 constava de 18 cases i 88 habitants el 1833 i, a partir de diversos processos d'urbanització, va créixer fins a les 49 cases i 197 habitants el 1888.⁵⁵

4. Celleres equiparables a viles ja al segle XIV. Unes poques celleres havien crescut notablement abans de la crisi de la fi de l'edat mitjana. A semblança de la sagrera de Sant Feliu de Pallerols, ampliada amb la «cellera» –una vilanova– al segle XIV, o de la vila de Sant Miquel de Cruïlles, formada a partir d'una sagrera monàstica, altres nuclis gironins corresponien a aquest grup de celleres desenvolupades. La de Cassà de la Selva, per exemple, degué aprofitar com a impuls inicial la instal·lació a la població d'un mercat setmanal als volts del 1280 que, tot i no consolidar-se, va estimular definitivament la concentració de la població a l'entorn de l'església parroquial: dos capbreus de l'any 1314 recullen 27 noms d'habitants de la cellera de Cassà i, a més, hi havia una notaria.⁵⁶ Mentrestant, a Vidreres van ser els clergues parroquials i els preveres de la seu de Girona que en regien la capellania els qui van estimular, al llarg del segle XIII, la concentració d'habitats fins al punt que l'any 1329 hi havia 31 persones que posseïen cases i edificis a la cellera, la meitat de les quals eren a l'indret anomenat de les Trenta Passes; a més, hi havia una ferreria i una notaria que també havien atret més gent, algun ciutadà barceloní fins i tot, encara a la població.⁵⁷

Un balanç quantitatiu

L'enregistrament de totes les dades publicades i d'unes quantes d'inèdites sobre les sagreres i les celleres gironines (cf. Taula 1 i Mapa 1) permet presentar uns primers balanços que cal analitzar. En primer lloc, en comparació amb el nombre de parròquies dels ardiaconats de Girona i la Selva, 96 i 63 respectivament (cf. Taula 2), el nombre de sagreres documentades al segle XI o a la primera meitat del segle XII és relativament baix: només 36 en total, la qual cosa significaria que només en un 22,6% de les parròquies s'hauria desenvolupat la sagrera. Ara bé, si aquest territori de Girona disposés de més actes de consagració i dotació d'esglésies, potser la xifra de sagreres seria més elevada. A més, el factor documental pot explicar la relativa escassetat de sagreres als ardiaconats de Girona i la Selva: el fet que la majoria de les sagreres mencionades es concentrin dintre l'espai de 30 km al voltant de la ciutat de Girona, per on s'escampaven la majoria de dominis de les institucions eclesiàstiques gironines, permet imaginar que

54. MALLORQUÍ, 2007b.

55. PUIGVERT, 1990: p. 186-191.

56. FARIAS, 2003; MALLORQUÍ, 2009a.

57. El nucli de Vidreres, però, no va créixer gaire a l'època moderna: al segle XVIII només hi havia 26 cases; cf. FORMIGA, 2002: p. 144-145; MALLORQUÍ, 2009c.

una anàlisi exhaustiva de la documentació d'altres senyors i, en particular, dels vescomtes de Cabrera per a la meitat sud de l'ardiaconat de la Selva, podria fer sortir a la llum unes quantes sagrares més.

En part, la constatació que, pels volts del 1300, el nombre de nuclis eclesials –71– a les terres de Girona s'ha duplicat podria confirmar la validesa de la hipòtesi que les sagrares del segle XI eren més de les que tenim notícia. En efecte, l'anàlisi de molts documents inèdits dels segles XIII i XIV i, en especial, d'alguns capbreus senyorials permet documentar moltes celleres a les terres de Girona. Amb la representació sobre el mapa, ens podem adonar que, majoritàriament, es trobaven al bell mig de la plana de la Selva, a les ribes i marges del Ter i als sectors de la plana empordanesa pertanyents a l'ardiaconat de Girona. De celleres en zones de muntanya, en trobem ben poques: només a les Gavarres –Fitor, Santa Pellaia, Santa Maria i Sant Mateu de Montnegre– i a la vall d'Hostoles –Colltort, Cogolls, les Planes i Sant Feliu de Pallerols.

Tan rellevant com la pròpia documentació de les celleres, és l'intent de relacionar-les amb altres fenòmens paral·lels que incidiren en la concentració de la població en alguns punts determinats. Així, descobrim que hi ha 5 nuclis creats entorn de monestirs, 7 celleres desenvolupades gràcies a la instal·lació d'un castell o d'un mercat i a la promoció d'una vilanova i, finalment, 9 nuclis més que podrien ser qualificats com a «celleres castrals» per l'associació, a vegades des del mateix segle XI, d'una fortalesa senyorial, o castell, a la sagra o cellera.

Ara bé, a la primera meitat del segle XIV encara existien 50 nuclis, 33 a l'ardiaconat de Girona i 17 al de la Selva, que només poden ser qualificats com a sagrares o celleres perquè, a part de l'església, no hi ha cap altre element –o almenys no el coneixem– que hagués atret els habitatges al seu entorn. Així, ens trobem que en el 34,3% de les parròquies de l'ardiaconat gironí i en el 26,9% de les parròquies selvitanes es van consolidar, en menor o major grau, uns nuclis eclesials. Tanmateix, la documentació analitzada no permet, a hores d'ara, distribuir-los a tots ells en els tipus de cellera que abans hem establert.

Conclusions

En resum, les dades que presentem en aquest primer intent d'inventariar les celleres de les terres dels ardiaconats de Girona i de la Selva no són, de cap manera, definitives. Manca encara molta recerca per fer als arxius: si les dades més precises sobre les celleres provenen dels capbreus senyorials del segle XIV, encara hi ha una majoria de parròquies, els capbreus de les quals encara no han estat estudiats ni, a vegades, fins i tot localitzats. Però també cal combinar les dades dels textos amb les representacions topogràfiques de cadascun dels nuclis eclesials, que segurament permetrien descobrir-ne de nous i copsar-ne alguna característica comuna més. I, és clar, faltaria recórrer a l'arqueologia per tal de comprovar, *in situ*, les restes materials dels edificis medievals de les celleres i de

les possibles continuïtats a l'època moderna i als segles contemporanis. Només amb aquesta tasca, que queda pendent i que exigeix la col·laboració de moltes persones, des de disciplines complementàries, es podrà valorar de manera més definitiva la importància real de l'església com a focus d'atracció del poblament concentrat i, en conseqüència, com a element fonamental –o no– en el procés de formació dels actuals pobles gironins.

A hores d'ara, però, tan sols hem pogut constatar l'existència de 36 sagreres i de 71 celleres a les terres de Girona entre els segles XI i XIV, un fet que permet començar a copsar el pes essencial de les esglésies en el naixement dels actuals pobles gironins. Certament, no totes eren iguals: n'hi havia de minúscules i d'altres de molt poblades, n'hi hauria unes que no degueren sobreviure a la crisi baix-medieval i unes altres que la van superar encara més reforçades. Però el més sorprenent de tot és l'extensió de la qualificació de *cellera* a la majoria d'aquests nuclis, per molt diversos que fossin entre ells, de manera que el mot servia per a definir tots aquells pobles concentrats que no eren ni un *castell* –o un nucli fortificat–, ni una *vila* –que disposava de mercat–, ni una *pobla* –població de nova construcció. Malauradament, la paraula ha quedat oblidada, a excepció d'uns pocs topònims, que la van fossilitzar.

L'oblit del significat de la paraula *cellera*, però, no tan sols té interès per als historiadors de la llengua catalana. Al contrari, per culpa d'aquest oblit estem a punt de veure com s'eliminen definitivament les darreres traces d'aquestes formes de poblament tradicionals. De fet, el que s'ha perdut des dels temps medievals és pràcticament tot: la substitució dels temples romànics per d'altres de més grans, aixecats en estil gòtic, renaixentista o barroc, ha pres part de l'espai d'antigues cases i dels carrers originaris de les celleres medievals. La construcció d'un castell senyorial al costat de l'església o la fortificació de tot el conjunt han alterat també aquests nuclis eclesials. Igualment, a partir del segle XIX, el trasllat dels cementiris a l'exterior dels nuclis urbans i, més recentment, les restauracions d'algunes esglésies que han eliminat qualsevol paret o edifici que hi estés unit i transformacions urbanístiques dels centres més antics dels pobles gironins han acabat de desvirtuar-los. A Riudellots de la Selva i Vilobí d'Onyar, per exemple, l'obertura de noves places i l'enderrocament de cases –algunes elles fetes encara de tàpia, com era corrent als segles medievals– dels respectius nuclis antics ha eliminat de manera irremeiable el que quedava d'aquestes dues antigues celleres: l'apinyament de les cases a l'entorn de l'església i el traçat semicircular dels seus carrers. Certament, no es tracta de conjunts arquitectònics monumentals com els que es troben en ciutats i viles més importants i més antigues, però són les evidències materials de l'origen de la majoria dels nostres pobles i tenen prou valor per a prendre'n consciència i per a saber-ho conservar per ensenyar-ho als nostres fills i filles.

Bibliografia

- Diccionari de la llengua catalana*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans – Enciclopèdia Catalana – Edicions 62, 2007.
- Nomenclàtor: Nomenclàtor oficial de toponímia major de Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya – Institut d'Estudis Catalans, 2003. (També a: <http://www10.gencat.net/ptop/AppJava/cat/documentacio/llengua/toponimia/nomenclator/index.jsp>; Consulta: setembre de 2009)
- ALBÀ, Marta. «Mercats i fires», *Crònica*, 1 (1990).
- ALCOVER, Antoni M. – MOLL, Francesc de B. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca: Editorial Moll, 1926-1962, 10 vols. (També a: <http://dcvb.iecat.net/>; Consulta: setembre 2009)
- ANORO, Francesc; COSTA, Lluís; FIGUERAS, Narcís; LLINÀS, Joan. *Veïnats, camins i cases de pagès. Aproximació històrica als termes de Sils i Vallcanera*, Sils: Ajuntament, 1993.
- AYMAR, Jaume. «La cellera de Sant Martí de Calonge i la consagració del 1423». *Estudis del Baix Empordà*, 20 (2001), p. 49-64.
- BALARI, Josep. *Orígenes històrics de Catalunya*. Barcelona: Est. Tip. de Hijos de Jaime Jepús, 1899.
- BARCELÓ, Miquel; FELIU, Gaspar; FURIÓ, Antoni; MIQUEL, M.; SOBREQÜÉS, Jaume [eds.]. *El feudalisme comptat i debatut: formació i expansió del feudalisme català*. València: Universitat de València, 2003.
- BAUDREU, Dominique. «Le Bas-Razès aux XIe-XIIe siècles, formes castrales et ecclésiiales de l'habitat groupé» dins SÉNAC, Philippe [ed.]. *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Age*. Perpinyà : Presses Universitaires de Perpignan, 1995, p. 187-228.
- BAUDREU, Dominique. «Tipologia del vilatge medieval dins le bassin d'Aude e regions vesinas (Lengadòc Occidental)» dins BOLÓS, Jordi; BUSQUETA, Joan J. [eds.]. *Territori i societat a l'edat mitjana. Història, Arqueologia, Documentació*, vol. II. Lleida: Universitat de Lleida, 1998, p. 33-67
- BLANCO, Joan. *El monestir de Sant Feliu de Guíxols (segles X-XI). La formació del domini*. Sant Feliu de Guíxols: Ajuntament, 1991.
- BOLÓS, Jordi. *El mas, el pagès i el senyor. Paisatge i societat en una parròquia de la Garrotxa a l'edat mitjana*, Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1995.
- BOLÓS, Jordi. «Els pobles de Catalunya a l'edat mitjana. Aportació a l'estudi de la morfogènesi dels llocs de poblament», dins BOLÓS, Jordi; BUSQUETA, Joan J. [eds.]. *Territori i societat a l'edat mitjana. Història, Arqueologia, Documentació*, vol. II. Lleida: Universitat de Lleida, 1998, p. 69-138.
- BOLÓS, Jordi. *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per a conèixer la història de Catalunya*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.
- BOLÓS, Jordi. «Aportació al coneixement de la morfogènesi dels pobles del comtat d'Empúries» dins BOLÓS, Jordi; VICEDO, Enric [eds.]. *Poblament, territori i història rural. VI Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009, p. 261-284.
- BOLÓS, Jordi; BUSQUETA, Joan J. [eds.]. *Territori i societat a l'edat mitjana. Història, Arqueologia, Documentació*, vol. II. Lleida: Universitat de Lleida, 1998.

- BOLÓS, Jordi; VICEDO, Enric [eds.]. *Poblament, territori i història rural. VI Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009.
- BONNASSIE, Pierre. *Catalunya, mil anys enrera*. Barcelona: Ed. 62, 1979-1981, 2 vols.
- BONNASSIE, Pierre. «Les “sagreres” catalanes: la concentration de l'habitat dans le “cercle de paix” des églises» dins FIXOT, Daniel ; ZADORA-RIO, Élizabeth [eds.]. *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales*, París: Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1994, p. 68-79.
- BURCH, Josep ; NOLLA, Josep M. ; PALAHÍ, Lluís ; SAGRERA, Jordi ; SUREDA, Marc ; VIVÓ, David. *Excavacions arqueològiques a la muntanya de Sant Julià de Ramis. 1. El sector de l'antiga església parroquial*, Girona: Diputació de Girona – Universitat de Girona – Ajuntament de Sant Julià de Ramis, 2001.
- CALZADA, Josep. *Inauguració de les obres de restauració de la capella de Sant Joan de Salelles (Sant Sadurní de l'Heura, Baix Empordà)*. Girona: Diputació de Girona - Generalitat de Catalunya, 1987
- CANAL, Josep; FOCHS, Carles. «La sagrera de Sant Feliu de Pallerols» dins *Annals 1990-1991*, Olot: Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i comarca, 1992, p. 19-91.
- CATAFAU, Aymat. «Les “celleres” du Roussillon. Le regroupement villageois dans l'espace consacré autour de l'église et son rôle dans la formation de l'habitat concentré dans l'ancien diocèse d'Elne, Xe-XIVe siècles», dins SENAC, Philippe [ed.]. *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Age*. Perpinyà : Presses Universitaires de Perpignan, 1995, p. 163-185.
- CATAFAU, Aymat. «La “cellera” et le mas en Roussillon au Moyen Âge: du refuge à l'encadrement seigneurial». *Journal des Savants*, (juliol-desembre 1997), p. 333-361.
- CATAFAU, Aymat. *Les celleres et la naissance du village en Roussillon (Xe-XVe siècles)*, Perpinyà: Presses Universitaires de Perpignan, 1998.
- CATAFAU, Aymat. «Les celleres del Rosselló de mitjan segle XIII a la fi del segle XV. Permanències i evolució d'una forma d'estructuració del poblament» dins FARÍAS, Víctor ; MARTÍ, Ramon ; CATAFAU, Aymat. *Les sagreres a la Catalunya medieval*, Girona: Centre de Recerca d'Història Rural – Associació d'Història Rural de les Comarques de Girona – Documenta Universitaria, 2007, p. 205-231.
- CONGOST, Rosa; TO, Lluís [eds.]. *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Institut de Llengua i Cultura Catalanes, 1999.
- CUVILLIER, Jean-Pierre. «Les communautés rurales de la plaine de Vich (Catalogne) aux XIIIe et XIVe siècles». *Mélanges de la Casa de Velázquez*, 4 (1968), p. 73-103.
- CUVILLIER, Jean-Pierre «Una societat en crisi: la sagrera, la parròquia i el castell de Taradell després de la Pesta Negra (1352-1365)». *Ausa*, 6 (1970), p. 223-241.
- FARÍAS, Víctor. «La sagrera catalana (c. 1025-c. 1200): características y desarrollo de un tipo de asentamiento eclesial». *Studia Historica: Historia Medieval*, 11 (1993), p. 81-121.
- FARÍAS, Víctor. «“Gentes de convicínio emebant et vendebant”. Sobre la difícil història del mercat de Cassà de la Selva». *Quaderns de la Selva*, 15 (2003), p. 21-32.
- FARÍAS, Víctor. «La proclamació de la Pau i l'edificació dels cementiris. Sobre la difusió de les sagreres als bisbats de Barcelona i Girona (segles XI-XIII)», dins FARÍAS, Víctor ; MARTÍ, Ramon ; CATAFAU, Aymat. *Les sagreres a la Catalunya medieval*, Girona: Centre

- de Recerca d'Història Rural – Associació d'Història Rural de les Comarques de Girona – Documenta Universitaria, 2007, p. 13-84.
- FARÍAS, Víctor. «Els masos i els pobles. Les forciats i cellaria de les comarques gironines en els segles XIII i XIV» dins BOLÓS, Jordi; VICEDO, Enric [eds.]. *Poblament, territori i història rural. VI Congrés sobre Sistemes agraris, organització social i poder local*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009, p. 397-414.
- FARÍAS, Víctor; MARTÍ, Ramon; CATAFAU, Aymat. *Les sagreres a la Catalunya medieval*, Girona: Centre de Recerca d'Història Rural – Associació d'Història Rural de les Comarques de Girona – Documenta Universitaria, 2007.
- FERNÁNDEZ TRABAL, Josep. *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona, 1267-1533*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- FIXOT, Daniel; ZADORA-RIO, Élizabeth [eds.]. *L'environnement des églises et la topographie religieuse des campagnes médiévales*. París: Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, 1994.
- FOCHS, Carles; CANAL, Josep. «La cellera fortificada de Sant Feliu de Pallerols (segle XIV)». *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 34 (1994), p. 31-55.
- FONT RIUS, Josep M. *Cartas de población y franquicia de Cataluña*. Madrid-Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1969, 2 vols.
- FORMIGA, Josep. «Els senyors directes eclesiàstics de Vidreres». *Quaderns de la Selva*, 14 (2002), p. 135-148.
- KENNELLY, Karen. «Sobre la Paz de Dios y la sagrera en el condado de Barcelona (1030-1130)». *Anuario de Estudios Medievales*, 5 (1968), p. 107-136.
- LANAO, Pau. Anglès. Girona: Diputació de Girona – Caixa de Girona. (Quaderns de la Revista de Girona; 6)
- LANAO, Pau; VINYOLÉS, Carme; COROMINES, Josep M. *Santa Eugènia de Ter*. Girona: Ajuntament, 2007.
- MALLORQUÍ, Elvis. «Homes, viles i masos (Cruïlles, 1319)» dins CONGOST, Rosa; TO, Lluís [eds.]. *Homes, masos, història. La Catalunya del nord-est (segles XI-XX)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat – Institut de Llengua i Cultura Catalanes, 1999a, p. 43-89.
- MALLORQUÍ, Elvis. «La vila de Monells, del segle IX al XII». *Estudis del Baix Empordà*, 18 (1999b), p. 35-54.
- MALLORQUÍ, Elvis. *El monestir de Sant Miquel de Cruïlles a l'edat mitjana. Estudi i edició dels documents (1035-1300)*. La Bisbal d'Empordà: Ajuntament, 2000a.
- MALLORQUÍ, Elvis. *Les Gavarres a l'edat mitjana. Poblament i societat d'un massís del nord-est català*. Girona: CCG Edicions – Associació d'Història Rural de les Comarques Gironines – Centre de Recerca d'Història Rural, 2000b.
- MALLORQUÍ, Elvis. *Paisatge i història de Sant Mateu de Montnegre. Els noms de lloc d'una parròquia de les Gavarres*. Girona: CCG Edicions – Ajuntament de Quart, 2003.
- MALLORQUÍ, Elvis. *Parròquia i societat rural al bisbat de Girona, segles XIII i XIV*. Girona: Universitat de Girona, 2007a. [Tesi doctoral inèdita]
- MALLORQUÍ, Elvis. «La cellera de Riudellots». *El Cric*, 111 (2007b), p. 55-57.
- MALLORQUÍ, Elvis. *Històries amagades de les Gavarres*. Girona: Consorci de les Gavarres, 2008.

- MALLORQUÍ, Elvis. «La cellera de Cassà» dins XXXI Marxa de Primavera. Cassà de la Selva: Colla Excursionista Cassanenca, 2009a.
- MALLORQUÍ, Elvis. «Les celleres medievals». *Revista de Girona*, 254 (2009b), p. 72-73.
- MALLORQUÍ, Elvis. «La cellera de Vidreres». *El Reclar*, 47 (2009c). [En premsa]
- MALLORQUÍ, Elvis; VARAS, Montse. «Un privilegi de Jaume I per als habitants de Caldes, Llagostera i Santa Seclina». *Quaderns de la Selva*, 11 (1999), p. 109-113.
- MARQUÈS, Josep M. *Pergamins de la Mitra (891-1687)*. Arxiu Diocesà de Girona, Girona: Institut d'Estudis Gironins, 1984a.
- MARQUÈS, Josep M. «Vilobí d'Onyar a través del capbreu d'en Ramon Malars». *Estudis d'Història Agrària*, n. 5 (1984b), p. 27-52.
- MARQUÈS, Josep M. *Cartoral, dit de Carlemany, del bisbe de Girona (s. IX-XIV)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1993, 2 vols.
- MARQUÈS, Josep M. *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona (924-1300)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997.
- MARTÍ, Ramon. «L'ensagrerament: l'adveniment de les sagreres feudals». *Faventia*, 10 (1988), p. 153-182.
- MARTÍ, Ramon. *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1997.
- MARTÍ, Ramon. «L'ensagrerament: utilitats d'un concepte» dins FARIAS, Víctor; MARTÍ, Ramon; CATAFAU, Aymat. *Les sagreres a la Catalunya medieval*, Girona: Centre de Recerca d'Història Rural – Associació d'Història Rural de les Comarques de Girona – Documenta Universitaria, 2007, p. 85-204.
- MARTÍNEZ GIRALT, Alejandro. «Els orígens del mercat i de la vila nova d'Hostalric (1242-1243)». *Acta Hostalrici*, 1 (2008), p. 5-19.
- NOLLA, Josep M.; PATIÑO, Carles; SAGRERA, Jordi; VIVÓ, David. *La vil·la romana i el jaciment altmedieval de Sant Pere de Montfullà (Bescanó, el Gironès)*. Girona: Universitat de Girona – Institut del Patrimoni Cultural, 2003.
- ORDEIG, Ramon. *Les dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*. Vic: Fundació Galliga – edició pròpia, 1993-2002, 6 vols.
- PALOU, Hug. «Organització de l'espai i formes de poblament a l'Alt Maresme a l'Edat Mitjana» dins *L'organització de l'espai i models de poblament. II Jornades d'Història i Arqueologia Medieval del Maresme*, Mataró: Grup d'Història del Casal, 2003, p. 41-59.
- PONS GURI, Josep M. «Nomenclátors de la diòcesis gerundense en el segle XIV». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, n. 17 (1964), p. 5-78.
- PONS GURI, Josep M. «El mercat de Calella i la carta de poblament de Calella». *Anuario de Historia del Derecho Español*, 51 (1981), p. 613-618.
- PONS GURI, Josep M.; RODRÍGUEZ, Jesús. *Inventari dels pergamins de l'Arxiu Històric Municipal de Calella*, Barcelona: Fundació Noguera, 1990.
- PRUENCA, Esteve. *Diplomatari de Santa Maria d'Amer* (edició a cura de Josep M. Marquès), Barcelona: Fundació Noguera, 1995.
- PUIG, Carole. *Les campagnes roussillonnaises au Moyen Âge: dynamiques agricoles et paysagères entre le XIIème et la première moitié du XIVe siècle*. Toulouse: Université de Toulouse-le Mirail, 2003. [Tesi doctoral inèdita]
- PUIGVERT, Joaquim M. «El creixement urbà d'una comunitat rural (Vilobí d'Onyar, 1833-1861)». *Quaderns de la Selva*, 2 (1990), p. 185-208.

- PUJOL, David; LLAGOSTERA, Lluís. *La Celler de Ter*. Girona: Diputació de Girona – Caixa de Girona, 1990. (Quaderns de la Revista de Girona; 28)
- RIU, Manuel. «Excavaciones en el poblado de Caulers, municipio de Caldas de Malavella, provincia de Gerona». *Excavaciones Arqueológicas en España*, 88 (1975).
- SENAC, Philippe [ed.]. *Histoire et archéologie des terres catalanes au Moyen Age*. Perpinyà : Presses Universitaires de Perpignan, 1995.
- SOLER, Maria. «Feudalisme i nucleació poblacional. Processos de concentració de l'hàbitat al comtat de Barcelona entre els segles X i XIII». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 23-24 (2002-2003), p. 69-101.
- TEIXIDOR, Ricard. *Brunyola, de castell a poble i de baronia a municipi*. Santa Coloma de Farners: Edicions la Trona, 2006.
- TO, Lluís. *El monestir de Santa Maria de Cervià i la pagesia. Una anàlisi local del canvi feudal*, Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana, 1991.
- TO, Lluís. «La diferenciació pagesa a la diòcesi de Girona (segle XIV): una nota metodològica» dins BARCELÓ, Miquel; FELIU, Gaspar; FURIÓ, Antoni; MIQUEL, M.; SOBREQÜÉS, Jaume [eds.]. *El feudalisme comptat i debatut: formació i expansió del feudalisme català*. València: Universitat de València, 2003, p. 441-463.
- TRIJUEQUE, Pere. *Cròniques d'una vila (1277-1543). Fets, embolics, lluites i altres cabòries d'un lloc anomenat Palamós*. Sant Feliu de Guíxols: l'autor, 1995-1996.
- UDINA, Frederic. *El archivo condal de Barcelona en los siglos IX-X. Estudio crítico de sus fondos*, Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1951.
- VILAGINÉS, Jaume. «El fenomen parroquial en la societat del Vallès oriental a l'alta edat mitjana (segles XI i XII)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 9 (1988), p. 125-142.
- VILAGINÉS, Jaume. *El paisatge, la societat i l'alimentació al Vallès Oriental (segles X-XII)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- VILLANUEVA, Jaime. *Viage literario a las iglesias de España*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1803-1852.
- VIVES, José. *Concilios visigóticos e hispano-romanos*. Barcelona-Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1963.
- ZUCCHITELLO, Mario. *Tossa: la formació d'una vila. El comte, l'abat i els tossencs (segles IX-XII)*, Tossa: Ajuntament, 1998.

Apèndixs

Taula 1. Sgreres i celleres dels ardiaconats de Girona i la Selva, segles XI-XIV

Parròquia	Esglésies i celleres
A) Ardiaconat de la Selva	
Aiguaviva	<p>Església parroquial de St. Joan d'Aiguaviva.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Celler d'Aiguaviva. <ul style="list-style-type: none"> -1163. Alou de Baldac, situat a la sagrera d'Aiguaviva. -1254. Bernat d'Aiguaviva ven a Pere de Fontclara la casa d'Aiguaviva (<i>domo de Aquaviva</i>) amb la cellera (<i>cum cellaria que ibi est</i>), un conjunt de masos i parts dels delmes d'Aiguaviva i de Vilobí.

Brunyola	<p><i>Església parroquial de St. Fructuós de Brunyola.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Brunyola -1237. Casa del sagristà de Brunyola. -1272. Capbreuació del mas Selvà, que té un celler prop del camí. -1300 ca. Capbreuació d'un habitant de la cellera de Brunyola (Dedéu). -1336. 3 habitants de la cellera de Brunyola i 6 masos propers.
Campllong	<p><i>Església parroquial de St. Quirze de Campllong.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Campllong -1106. Cases prop l'església. -1314. Capbreuació d'un habitant de Campllong que tenia 2 cases a la cellera.
Cassà de la Selva	<p><i>Església parroquial de St. Martí de Cassà de la Selva.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de Cassà -1228. Donació en herència de tot un honor situat a Cassà de la Selva, entre el qual hi ha un celler (<i>cum omnibus tuis et vexellis</i>). -1275. Establiment d'un cortal a la sagrera de Cassà. -1280 ca. Creació d'un mercat setmanal a la cellera de Cassà, que no va prosperar. -1288. Heretament d'unes cases a la cellera de Cassà i d'un hort proper, a les Hortes. -1293. Establiment pel senyor del castell de Cassà d'unes feixes de terra situades a tocar de la cellera de Cassà, a un habitant de la mateixa cellera. -1295. Venda d'una terra a un habitant de la cellera de Cassà. -1298. Venda d'una terra d'una coromina propera a la cellera de Cassà. -1302. Venda d'una terra situada a la cellera, per un habitant de la cellera de Cassà. -1314. Capbreuacions de 27 habitants de la parròquia, entre els quals n'hi havia uns quants de la cellera (Pasqual, Riera, Gilabert, Caner). -1317. Venda d'unes feixes a un habitant de la cellera de Cassà. -1320. Acusació a un home de tenir una concubina a la cellera de Cassà. -1321. Venda d'unes feixes i camp propers a la cellera de Cassà. -1326. Asserviment d'un home de la cellera de Cassà. -1327. Venda d'una casa per uns habitants de la cellera. -1328-1329. Capbreuacions de 13 habitants de la cellera (Aguil, Arols, Bas, Bofill-Bufí, Calvell, Coromina, Ferrer, Gilabert, Graüt, Guardiola, Nicolau, Pasqual, Sala). -1334. Donació d'unes feixes per un habitant de la cellera. -1337. Capbreuació a l'Almoina d'un habitant de la cellera de Cassà. -1339. Venda d'una feixa de terra situada a la cellera de Cassà a uns habitants de la cellera. -1349. Asserviment d'una dona de la cellera de Cassà per entrar al mas Caner. -1355. Venda d'una feixa a uns habitants de la cellera de Cassà. -1359. Venda d'una feixa propera a la cellera a uns veïns de la mateixa cellera. -1362. Venda d'una feixa per un habitant de la cellera de Cassà. -1363. Venda d'una feixa a un habitant de la cellera de Cassà. -1366. Venda d'una feixa per uns habitants de la cellera de Cassà. -1370. Capbreuació de la borda Ventajol per una habitant de la cellera de Cassà. -1373. Venda d'un camp a un habitant de la cellera. -1379. Asserviment d'un veí de la cellera de Cassà. -1381. Asserviment d'un home que s'ha casat al mas Caner de la cellera de Cassà.
Esparra, l'	<p><i>Església parroquial de St. Martí de l'Esparra.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de l'Esparra -1321. Establiment pel rector al batlle d'un hort situat a la cellera de l'Esparra.

Fenals	<p><i>Església parroquial de Sta. Maria de Fenals.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cementiri /sagrera de Fenals <p>-1064. Donació del blat que es guardava a l'església de Fenals, a la sagrera de Fenals, i del vi i la vaixel·la que hi havia a la sagrera de Fenals.</p>
Farners, Sta. Coloma de	<p><i>Església parroquial de Sta. Coloma de Farners.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Sta. Coloma de Farners <p>-1326. Excomunicació de 2 habitants de la cellera per absentar-se la comunia contra Guillem Batlle.</p> <p>-1339. Capbreuació de diversos habitants de la cellera de Sta. Coloma de Farners.</p>
Franciac	<p><i>Església sufragània i, més tard, parroquial de St. Mateu de Franciac.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera. <p>-1079. Consagració de l'església i del cementiri senyalat amb creus.</p>
Llambilles	<p><i>Església parroquial de St. Cristòfor de Llambilles.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de Llambilles <p>-1020. Venda d'una terra a tocar el cementiri de St. Cristòfor de Llambilles</p> <p>-1046. Donació d'una casa amb un sagrer situat a prop de l'església.</p> <p>-1054. Venda d'una casa i cort situat a prop de l'església.</p> <p>-1198. Venda d'una casa (<i>iuxta domus clerici</i>) d'un celler (<i>cum portici et cum solerio et cum vexello et tina que inter sunt</i>) situat a la cellera de Llambilles.</p> <p>-1205. Casa, sagrer i celler a la sagrera.</p> <p>-1311. Capbreuació d'un habitant de la cellera de Llambilles (Arades) per dues bordes, una anomenada Sagrera, i per un pati que és a la cellera esmentada.</p> <p>-1314. Camps prop la cellera.</p> <p>-1321. Capbreuació de terres que afronten amb béns del mas Arades de la Cellera i de 17 cases amb terres i patis situats dins la cellera.</p> <p>-1334. Arbitratge entre el sagristà major de la seu de Girona i el seu batlle de Llambilles, pel qual acorden que el batlle s'encarregui de la vaixel·la que hi ha al celler de la sagristia per tal de fer-hi vi sense barrejar-hi aigua i que el sagristà hi tingui les tines i vasos vinaris per recollir el seu vi. També acorden partir-se l'espai del celler i del pati de la sagristia.</p> <p>-1342. Establiment pel sagristà major d'un pati de terra, per fer-hi cases, situat a prop del celler de la sagristia a Llambilles.</p> <p>-1366. Venda d'unes cases situades a la cellera de Llambilles, sota domini directe del sagristà.</p> <p>-1368. Venda d'unes cases situades a la cellera de Llambilles, sota domini directe del sagristà.</p>
Lloret	<p><i>Església parroquial de St. Romà de Lloret.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Lloret <p>-1079. ACD. Consagració de l'església de St. Romà de Lloret i del cementiri de 30 passos legítims al seu entorn.</p>
Maçanet de la Selva	<p><i>Capella de St. Jaume de la torre de de Cartellà.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de la torre de Maçanet <p>-1295. El senyor Bernat de Cartellà estableixen unes cases i cortsals a la cellera de la torre de Maçanet (torre Cartellà).</p> <p><i>Església parroquial de St. Llorenç de Maçanet de la Selva.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Maçanet <p>-1194. Venda d'un mas, d'una casa situada a la cellera, d'un camp i de mig molí.</p> <p>-1243. Casa a la sagrera.</p> <p>-1277. Venda d'un camp prop de la cellera.</p>

Montfullà	<p><i>Església parroquial de St. Pere de Montfullà.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Montfullà. <p>-1174. Ramon Mulet defineix a Sant Daniel de Girona una vinya al monestir i rep en violari dos cellers situats «<i>in eadem villa de Montefoliano</i>».</p>
Montnegre, St. Mateu de	<p><i>Església parroquial de St. Mateu de Montnegre</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de St. Mateu de Montnegre <p>-1325. Capbreuació de 4 persones que tenien cases a la cellera de Sant Mateu, a tocar de l'església i el cementiri.</p> <p>-1399. Establiment d'uns solars on hi havia hagut cases de la cellera.</p> <p><i>Capella de Sta. Maria de Montnegre</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Sta. Maria de Montnegre <p>-1314. Capbreuació de 7 persones que tenien 11 cases, 1 celler i 1 ferreria (Cros, Casanova, Sabet, Capellà, Salvador, Bertran, Boscà).</p> <p>-1356. Capbreuació de 8 persones que tenien 8 cases i 1 celler a la cellera (Cros, Aulomar, Cebrià, Fabrella, Ullastres, Sabet, Om i Bertran). A més, el monestir de Sta. Maria de Cervià hi tenia un celler.</p>
Palafolls	<p><i>Església parroquial de St. Genís de Palafolls.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Palafolls <p>-1226. Venda de 3 masos i dels censos d'un altre mas i dels censos de la cellera de Palafolls.</p>
Pineda	<p><i>Església parroquial de Sta. Maria de Pineda.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Pineda <p>-1079. ACD. Consagració de l'església de Sta. Maria de Pineda i de l'espai de 30 passos al seu voltant.</p>
Riudellots de la Selva	<p><i>Església parroquial de St. Esteve de Riudellots de la Selva.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de Riudellots. <p>-1064. Cases, sagrams i edificis en el circuit de l'església de St. Esteve.</p> <p>-1078. Cases, sagrams i edificis en el circuit de l'església de St. Esteve.</p> <p>-1091. Alou de Joval i sagrams al terme de Riudellots.</p> <p>-1298. La ferreria de l'Almoïna es trobava a la cellera de Riudellots.</p> <p>-1314. Capbreuació d'una persona que tenia terres prop de la cellera.</p> <p>-1319. Venda d'un pati o sòl de terra, per construir-hi cases, a la cellera de Riudellots, sota domini directe del cabiscol.</p> <p>-1320. Acusació al sagristà de tenir una concubina a la sagrera de Riudellots.</p> <p>-1328. Venda d'unes cases a la cellera, sota domini directe del cabiscol.</p> <p>-1329. Acusació al sagristà de tenir una concubina a la cellera de Riudellots.</p> <p>-1331. Compra pel paborde de l'Almoïna d'unes cases a la cellera de Riudellots, que reconeix tenir-la sota domini directe del cabiscol.</p> <p>-1332. Reconeixement pel cabiscol de la compra de la casa de la cellera efectuada pel paborde de l'Almoïna.</p> <p>-1333. Venda d'una casa situada a la cellera.</p> <p>-1335. Sentència arbitral per construir una mota que protegís les terres del mas Marquès i la cellera de les aigües de l'Onyar.</p> <p>-1371. Venda d'un hort situat a prop de la cellera a Joan Ferrer, habitant de la cellera de Riudellots.</p> <p>-1374. Venda d'una casa situada a la cellera de Riudellots.</p> <p>-1378. Venda d'un hort situat a prop de la cellera.</p> <p>-1391. Renúncia a favor del cabiscol del domini útil d'un hort situat entre el torrent Cric i els valls de la cellera de Riudellots i d'un pati de terra on hi solia haver unes cases.</p>

Salou, St. Andreu	<p><i>Església parroquial de St. Andreu Salou.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Sant Andreu Salou. <p>-1200 ca. Un mas paga un cens per les cases que eren a la cellera. -1275. Venda d'unes cases amb cortal i farraginar a la cellera de St. Andreu Salou. -1314. Capbreuació de 3 persones que tenien 4 cases i casals a la cellera. -1352. Venda d'una casa i pati a la cellera de St. Andreu Salou, sota domini directe de St. Pere de Galligants.</p>
Sapresa, St. Martí	<p><i>Església de St. Martí Sapresa, sufragània de St. Amanç el 1019, esdevinguda parroquial el segle XIV.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de St. Martí Sapresa <p>-1068. Donació a la seu de Girona de l'església de St. Martí amb els delmes, les primícies, el sagrer i el cementiri de 30 passes. -1076. Esment d'un sagrer a St. Martí Sapresa amb la vaixella i la ferramenta. -1234. Establiment del mas Olivers, amb la reserva que la senyora podrà fer vi i tenir vaixelles i tines al seu celler (<i>quod in cellario quod ibi est semper possim facere meum unum, et in cellario illo et porticu tenere uexella mea et tinas</i>).</p>
Sils	<p><i>Església parroquial de Sta. Maria de Sils.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Sils <p>-1329. Acusació al domer parroquial de tenir una concubina i una filla a la cellera de Sils.</p>
St. Amanç	<p><i>Església parroquial i, després, sufragània de St. Amanç.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de St. Amanç <p>-1068. Donació de l'església amb els sagrers i cementiri de 30 passes.</p>
Vallalta, St. Iscle de	<p><i>Església parroquial de St. Iscle de Vallalta.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de St. Iscle de Vallalta <p>-1091. ACD. Consagració de l'església de St. Iscle i de l'espai de la sagrera.</p>
Vallcanera	<p><i>Església parroquial de Sta. Eulàlia de Vallcanera.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Vallcanera <p>-1329. Els dos testimonis de la visita pastoral eren de la sagrera de Vallcanera.</p>
Vidreres	<p><i>Església parroquial de Sta. Maria de Vidreres.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Vidreres <p>-1229. Establiment d'unes cases situades prop de l'església de Vidreres. -1237. Donació a l'altar de St. Pau de Vidreres d'unes cases properes a l'església. -1243. Venda d'una casa a la cellera de Vidreres, sota domini directe del capellà. -1245. Cases i cortal a la cellera de Vidreres. -1329. Capbreuació de 15 persones que tenien cases i altres edificis a l'indret anomenat de les Trenta Passes, dintre la cellera, i de 16 més que en tenien en una altra part de la cellera de Vidreres. -1374. Notaria de Vidreres establerta a la cellera.</p>
Vilobí d'Onyar	<p><i>Capella de Sta. Margarida.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera <p>-1094. Sagrers al voltant de la capella de Sta. Margarida.</p>
	<p><i>Església parroquial de St. Esteve de Vilobí d'Onyar.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Vilobí <p>-1337. Capbreuacions de 95 persones dependents del senyor del castell de Vilobí, a partir del qual es documenten, al voltant de l'església i del cementiri, 13 cases. Algunes tocaven la muralla i el fossat i han originat un carrer corbat, el carrer de la Clau.</p>

B) Ardiaconat de la Girona	
Anglès (la Cellerà de Ter)	<i>Església parroquial de Sta. Maria d'Anglès.</i> • Cellera d'Anglès -1373. Venda d'una terra a un habitant de la Cellerà (d'Anglès)
Aro, Sta. Cristina	<i>Església sufragània de Sta. Maria –de Castell– d'Aro.</i> • Sagrera / Castell de Castell d'Aro -1078. ACD. Consagració de l'església de Sta. Maria d'Aro i de la sagrera que hi havia al voltant. -1098. Donació de l'estal senyorial que hi ha a l'església de Sta. Maria i la meitat de la sagrera. -1343. Capbreu de 34 persones que viuen dins els murs o als barris del Castell d'Aro
Biert	<i>Església parroquial de St. Martí de Biert.</i> • Sagrera de Biert -1116. ACD. Consagració de l'església de St. Martí i de l'espai de la sagrera de 30 passes al voltant del temple.
Bisbal, la	<i>Església parroquial de Sta. Maria de la Bisbal.</i> • Sagrera / Cellerà / Vila de la Bisbal -1051. El comte rep autorització del bisbe per a construir una casa al cementiri i als sagres de la Bisbal. -1052-1093. Els procuradors episcopals juren protegir els termes, masos, honors i sagres de la Bisbal. -1083. Jurament de fidelitat al bisbe en què s'esmenten les cases al voltant de l'església i el castell. -1112. Donació d'unes cases habitades amb cortil, parets i porta a la sagrera de Sta. Maria -1173. Sentència arbitral entre el bisbe i el batlle sobre els sagres de Romaguera entre moltes altres qüestions -1200 ca. Llevador dels censos de la Bisbal, en què 4 persones pagaven capons pels sagres de la Bisbal -1232. Venda d'unes cases fora de la vila i a la vilanova. <i>Església sufragània, a vegades considerada parroquial, de St. Pol de la Bisbal.</i> • Cellera de St. Pol -1323. Venda d'unes cases situades prop l'església.
Bordils	<i>Església de St. Cebrià de Bordils.</i> • Cellera de Bordils -1250. Venda d'una casa a la cellera de Bordils. -1251. Venda de cases i casals a la cellera de Bordils. -1255. Venda d'un cens sobre una casa i un cortal a la cellera de Bordils. -1256. Venda d'un cens sobre un celler i un casal a la cellera de Bordils. -1300. Establiment d'una casa a la cellera de Bordils.
Borgonyà	<i>Església parroquial de St. Joan de Borgonyà.</i> • Cellera de Borgonyà -1143. Renúncia de la sagrera i les cases situades dintre dels 30 passos eclesiàstics a favor del capítol de la seu de Girona. -1312. Establiment d'un solar a la cellera de Borgonyà. -1335. Capbreu d'una casa a la cellera de Borgonyà. -1358. Establiment d'una casa a la cellera de Borgonyà.

Calonge	<p><i>Església parroquial de St. Martí de Calonge.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Calonge <p>-1293. Venda d'una feixa a un habitant de la cellera. -1322. Donació d'uns diners a les capelles del terme per a una dona de la cellera. -1326. Capbreuació de 4 habitants de la cellera de Calonge a l'altar de Sant Benet de la seu de Girona. -1349. Venda d'unes feixes a un habitant de la cellera de Calonge. -1355. Capítols matrimonials entre la filla d'un habitant de la cellera de Calonge i un habitant de Sant Cebrià dels Alls. -1357. Menció de dos habitants de la cellera. -1358. Venda d'una terra entre habitants de la cellera.</p>
Campdorà	<p><i>Església parroquial de St. Jaume de Campdorà.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Campdorà <p>-1279. Venda d'un celler a la cellera de Campdorà.</p>
Canapost	<p><i>Església parroquial de St. Esteve de Canapost.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Canapost <p>-1064. Donació d'un sagrer situat a Canapost.</p>
Canet	<p><i>Església parroquial de St. Vicenç de Canet.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Canet <p>-1078. Venda d'un alou i d'un sagrer a tocar de l'església de St. Vicenç.</p>
Cassà de Pelràs	<p><i>Església parroquial de St. Martí de Cassà de Pelràs.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Cassà de Pelràs <p>-1064. Donació de diversos alous i d'un sagrer a la seu de Girona.</p>
Celrà	<p><i>Església parroquial de St Feliu de Celrà.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera / Vila de Celrà <p>-1088. Donació a la seu de Girona l'església de St. Feliu de Celrà amb els delmes, primícies, sagres i alous. -1104. Plet per a defensar els drets de la seu de Girona sobre la cellera de Celrà. -1169. Donació a la seu de Girona d'un sagrer major i un cortil. -1175. Venda d'una casa a la sagrera de St. Feliu. -1182. Venda d'un casal a la sagrera de St. Feliu sota el cortical del clergue. -1188. Venda d'un casal enrunat situat a la sagrera de St. Feliu, que limita amb un celler. -1195. Venda d'un celler situat dins el cortical episcopal de la cellera de Celrà. -1220. Venda d'un celler de la cellera de Celrà. -1227. Venda d'una casa a la cellera de Celrà. -1233. Venda d'una casa a la cellera de Celrà. -1234. Venda d'una casa a la cellera de Celrà. -1239. Establiment d'una casa i cortical a la cellera de Celrà. -1254. Venda d'una casa i cortical a la cellera de Celrà. -1260. Capbreuació d'unes cases situades a prop de la cellera de Celrà. -1268. Capbreuació d'una casa a la cellera i vila de Celrà. -1274. Venda d'unes cases a la cellera de Celrà. -1276. Venda d'unes cases i cortical a la cellera de Celrà.</p>
	<p><i>Capella de Palagret.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Palagret <p>-1334. Capbreuació de 3 habitants de Celrà que tenien vinyes a la muntanya de Palagret, al lloc anomenat Cellera.</p>

Cervià	<p><i>Església parroquial de St. Genís de Cervià.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Cervià <ul style="list-style-type: none"> -1084. Menció d'un sagrer a prop l'església de St. Genís. -1245. El senyor del castell de Cervià, i cabiscol de la seu, dóna un mas a la seu de Girona i concedeix que els homes només facin una guaita i una obra a la cellera i altres prestacions personals. -1313. Capbreuació de 8 persones al monestir de Sta. Maria de Cervià per les cases i cellers situats dins la cellera. També n'hi havia que tenien cases i patis al barri del monestir. <p><i>Capella de St. Cristòfor de Raset.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Raset <ul style="list-style-type: none"> -1059-1108. Menció d'un sagrer a prop la capella de Raset. -1311. Capbreuació d'una casa situada a prop la capella de Raset.
Cogolls	<p><i>Església parroquial de St. Cristòfor de Cogolls.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Cogolls <ul style="list-style-type: none"> -1303. Establiment de la masoveria de Condomina i del sagrer situat dintre els trenta passos de Cogolls. -1303. Venda d'una casa i d'un sagrer situats a la sagrera de Cogolls. -1330. Establiment d'una casa dintre les trenta passes de l'església de Cogolls.
Colltort	<p><i>Església parroquial de St. Iscle de Colltort.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Colltort <ul style="list-style-type: none"> -1305. Establiment d'una casa o casal situat a la sagrera de Colltort, prop del cementiri -1330. Donació d'una casa del cavaller Guillem de Colltort i d'un altre casal situat dintre les trenta passes del cementiri de l'església.
Constantins	<p><i>Església sufragània de Sta. Maria de Calders o de Tinyoses.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Tinyoses <ul style="list-style-type: none"> -1157. Venda d'un sagrer, envoltat d'altres sagrers. -1196. Establiment del mas Gotmar situat «<i>in villa Tineosis</i>». -1205. Venda d'un celler que es trobava en terres del mas Gotmar. -1352. Venda d'un celler i d'unes cases que afrontaven amb les cases de la capella on vivien unes donades.
Corçà	<p><i>Església parroquial de St. Julià de Corçà.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de Corçà <ul style="list-style-type: none"> -1064. Donació de les cases i mansions situats en els sagrers i el cementiri de Corçà. -1105. Donació d'unes cases situades a la sagrera de St. Julià. -1182. Establiment d'unes cases situades en l'alou de la capellania a la cellera de Corçà. -1294. Venda d'unes cases, casals i cortals a la cellera de Corçà. -1328. Venda d'un celler i d'una casa a la cellera de Corçà.
Corts	<p><i>Església parroquial de St. Julià de Corts.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de Corts <ul style="list-style-type: none"> -1039. Venda al capítol de Girona de tota la sagrera de Corts. -1103. Els pagesos de la parròquia van crear de cop uns quants sagrers posats ben prop de l'església. -1312. Heretament d'una filla d'un habitant de la cellera amb una casa a la cellera, terres i possessions.

Cruïlles	<p><i>Església parroquial de Sta. Eulàlia de Cruïlles.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cementiri / Sagrera / Castell de Cruïlles <ul style="list-style-type: none"> -1035. Donació de la casa i dels «<i>vascula maiores et minores</i>» per Gilabert de Cruïlles, senyor del lloc, en el seu testament. -1062. ACD. Consagració de l'església de Sta. Eulàlia, del cementiri i de l'espai de la sagrera de 30 passos eclesiàstics. -1319. Capbreuació de 39 persones que residien al castell de Cruïlles. <p><i>Priorat benedictí de St. Miquel de Cruïlles.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Vila de Sant Miquel de Cruïlles <ul style="list-style-type: none"> -1062. El monestir de Sant Miquel de Cruïlles i els sagrers que hi havia al voltant eren el límit occidental de la parròquia de Cruïlles. -1100. Sentència arbitral entre el prior del monestir i el senyor del castell en què s'acorda protegir la salvetat del monestir. -1319. Capbreuació de 32 persones que tenien 50 cases i altres edificis a la vila de St. Miquel. • Salvetat de Rabioses <ul style="list-style-type: none"> -1319. Capbreuació d'11 habitants que tenien 8 cases a la salvetat de Rabioses.
Domeny	<p><i>Església parroquial de St. Feliu de Domeny.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Domeny <ul style="list-style-type: none"> -1180. Menció de la «sala prop l'església» de Domeny, destinada probablement a emmagatzemar-hi el vi.
Fitor	<p><i>Església parroquial de Sta. Coloma de Fitor.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Fitor <ul style="list-style-type: none"> -1337. Capbreuació d'una persona que tenia 3 cases a la cellera de Fitor, on hi havia el celler de la casa de St. Llorenç de les Arenes.
Fontajau	<p><i>Església parroquial de St. Ponç de Fontajau.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Fontajau <ul style="list-style-type: none"> -1193. Empenyorament d'una vinya i un celler a la cellera de Fontajau. -1193. Concòrdia sobre unes terres, un molí i unes tines situades prop de l'església de St. Ponç.
Juià	<p><i>Església parroquial de St. Pere de Juià.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Juià <ul style="list-style-type: none"> -1253. Establiment d'una casa a la cellera de Juià.
Llémena, St. Martí i St. Miquel de	<p><i>Església parroquial de St. Martí de Llémena.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cementiri / Sagrera de St. Martí de Llémena <ul style="list-style-type: none"> -1065. Menció de cementiris i sagrers a St. Martí de Llémena.
Llor, St. Julià del	<p><i>Església parroquial de St. Julià del Llor.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera del Puig del Llor <ul style="list-style-type: none"> -1252. L'abat d'Amer rep la donació de la sagrera de St. Julià del Llor per eixamplar i fer-hi un <i>tinerium</i> per a guardar les tines. -1288. El ciutadà gironí Pere Duran tenia una vinya i un celler al Puig del Llor. -1355. El carnisser gironí Pere Dulzó tenia unes vinyes i un celler al Puig del Llor. El mateix any la muller de Guillem Carbonell va vendre a Guillem de Bell-lloc la casa amb cortal que tenia a la cellera del Puig del Llor.
Llorà	<p><i>Església parroquial de St. Pere de Llorà.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Llorà <ul style="list-style-type: none"> -1258. Venda d'un celler a la cellera de Llorà -1302. Establiment d'un casal a la cellera de Llorà

Madremanya	<p><i>Església parroquial de St. Esteve de Madremanya.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Madremanya. -1199. Donació del domini sobre unes cases «<i>in cellaria de Matre Magna</i>». -1271. Subhasta i venda judicial pel veguer de Girona per deutes d'un celler situat «<i>intus cellarium de Matremagna</i>». -1332. Venda d'unes cases dins la cellera de Madremanya. -1332. Capítols matrimonials en els quals un habitant de Madremanya dóna per a núpcies 8.000 sous sobre l'alberg que té a la cellera. -1333. Establiment d'unes cases a la cellera de Madremanya. <p><i>Església sufragània de Millars.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera / Vila de Millars. -1249. Definició d'un habitant de «<i>de villa de Miars</i>» de Madremanya de dos casals que solien ser cellers. -1319. Reconeixement de tenir en feu els delmes que rep a Millars i el delme del carnalate de les cases de la cellera de Millars.
Mollet, St. Joan de	<p><i>Església parroquial de St. Joan de Mollet.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de St. Joan de Mollet -1074. Permuta d'uns sagrers, cases i mansions situats a la vil·la de Mollet.
Monells	<p><i>Església parroquial de St. Genís de Monells</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera / Vila de Monells -1220 ca. Censos de 75 persones que vivien al Mercadal, la Vilanova, el Barri i la Cellera de Monells. -1332-1333. Esmert de 183 famílies que vivien a la vila de Monells.
Montbó	<p><i>Església parroquial de St. Joan de Montbó.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Montbó -1094. Donació d'un mas amb el sagrer que hi havia a prop de l'església de St. Joan.
Montnegre, Sta. Àgata de	<p><i>Església parroquial de Sta. Àgata de Montnegre.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Sta. Àgata de Montnegre -1064. Donació d'un alou amb els sagrers i pertinences situat a Sta. Àgata.
Palafrugell	<p><i>Església parroquial de St. Martí de Palafrugell.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de Palafrugell -1100 ca. Llevador dels censos de Sant Pere de Galligants, entre els quals hi ha els sagrers de 10 persones. -1287. Testament d'un clergue que dóna el seu alberg a la cellera de Palafrugell.

Pallerols, St. Feliu de	<p><i>Església parroquial de St. Feliu de Pallerols.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Celler de St. Feliu de Pallerols. <p>-1287. Establiment d'una casa prop del portal i del cementiri dins la sagrera. -1288. Venda d'unes cases dins la sagrera de St. Feliu, prop del cementiri i l'horta i els valls de la casa dels senyors del castell d'Hostoles. -1297. Donació d'un pati prop del mas Torn i dins la sagrera de St. Feliu. -1300. Establiment d'una casa dins la sagrera de St. Feliu. -1305. Llicència per a construir unes cases en un camp del mas Torn. -1305. Llicència per a fer una escala de pedra o fusta per a pujar al soler d'una casa de la sagrera. -1307. Establiment de dues cases amb soler i porxo prop el cementiri. -1310. Establiment d'un hort dins la sagrera o 30 passos. -1310. Donació de censos sobre cases de la sagrera i els seus horts dintre els 30 passos i dins la sagrera de St. Feliu. -1310. Enfranquiment per Ermessenda de Cartellà als habitants de la sagrera de diverses prestacions senyorials, per tal d'ampliar i construir nous habitants al quals es denomina la cellera. -1310. Reconeixement dels establiments de dos horts de la sagrera o 30 passos. -1313. Plet sobre els valls que tancaven la cellera. -1314. Establiment d'una trilla per a ampliar una casa. -1315. Establiments de terres per a fer cases a la cellera, vers la riera d'Amer. -1317. Establiment d'un pati de terra a un habitant de la cellera. -1322. Sentència arbitral sobre la senyoria d'uns terrenys de la sagrera. -1327. Crida del rei per a pagar censos endarrerits a la plaça de St. Feliu. -1329. Capbreuacions de diversos habitants de la sagrera (Carrear, Condomina, Torra, Llapart, Dosanys, Colldoria, Quer, Boxedes, Masdevall, Maseruz). -1340. Establiments de terres als habitants de la cellera o poble nou i nous enfranquiments (Masberenguer, Sala, Vilar, Fontanils, Masdevall, Jonquer, Masgrau i Camps). -1349. Venda d'unes cases situades a la cellera o poble nou. -1368-1372. Guillem Galceran de Rocabertí declara vila el nucli de St. Feliu. -1375. Època del preu d'una casa situada a la plaça de la vila.</p>
Pera, la	<p><i>Església parroquial de St. Isidor de la Pera.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Celler de la Pera <p>-1242. Donació pel senyor de Púbol al bisbe dels drets sobre la Pera i autorització que es tanqui –amb murs– la sagrera de la Pera. -1297. Assemblea de tots els habitants de la cellera de la Pera per nomenar procuradors que defensin la universitat davant la cúria de Girona. -1368. Capbreuacions de 2 persones que tenen cases i bordes a la cellera.</p>
Peratallada	<p><i>Església parroquial de St. Esteve de Peratallada.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera / Vila de Peratallada <p>-1266. Venda de les cases d'un cavaller a la vila i cellera de Peratallada.</p>
Planes, les	<p><i>Església parroquial de St. Cristòfor de les Planes.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de les Planes <p>-1329. Venda dels censos i rendes de diversos masos a un habitant de la sagrera de les Planes. -1330. Signatura com a testimoni d'un habitant de la sagrera de les Planes.</p>
Pujals dels Cavallers	<p><i>Església parroquial de Sta. Eulàlia de Pujals dels Cavallers.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Pujals <p>-1075. Donació d'una casa a la sagrera de Pujals i prop del molí.</p>

Ramis, St. Julià de	<p><i>Capella de Montagut.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Montagut <ul style="list-style-type: none"> -1217. Venda d'un casal situat a la cellera de Montagut. -1233. Capbreuació d'un habitant que tenia un celler a la cellera de Montagut. -1299. Venda d'una casa a la cellera del castell de Montagut. -1322. Venda d'una casa a la cellera de Montagut. -1345. Venda d'una casa a la cellera de Montagut. -1423. Donació d'unes cases a la cellera del castell de Montagut.
Ravós del Terri	<p><i>Església parroquial de St. Cugat de Ravós del Terri.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera / Cellera del castell / Força de Ravós <ul style="list-style-type: none"> -1093. Menció d'un sagrer a prop de St. Cugat de Ravós. -1282. Venda d'una casa a la cellera de Ravós. -1297. S'estableix que l'ardiaca de Ravós obtingui la castlania del castell de Ravós i disposi perpètuament de l'<i>stallium</i> que el cavaller Guillem de Palol tenia dins la cellera del castell de Ravós. -1309. Capbreuacions d'11 persones que disposaven de cases i cellers dins el castell, la força o la cellera del castell de Ravós (Horts, Batlle, Galí, Perpinyà, Bernat, Trial, Cebrià, Om, Puig, Sabater, Ardit). -1317. Capbreuacions de 10 persones que disposaven de cases i cellers dins el castell, la força o la cellera del castell de Ravós (Galí, Bernat, Pou, Batlle, Portell, Ferrer, Casesdemont, Ribals, Pagès).
Riudellots de la Creu	<p><i>Església parroquial de St. Martí de Riudellots de la Creu.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Riudellots de la Creu <ul style="list-style-type: none"> -1279. Capbreuació d'una persona que tenia cases a la cellera. -1297. Capbreuació d'una persona que tenia una casa a la sagrera.
Sarrià	<p><i>Església parroquial de St. Pau de Sarrià</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Sarrià <ul style="list-style-type: none"> -1087. Donació d'unes cases, sagrers i cortils a la sagrera de St. Pau de Sarrià.
Solius	<p><i>Església parroquial de Sta. Agnès de Solius.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Solius <ul style="list-style-type: none"> -1324. Venda d'un quadre situat a la sagrera de Solius.
St. Gregori	<p><i>Església parroquial de St. Gregori.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera de St. Gregori <ul style="list-style-type: none"> -1094. Donació d'un estal senyorial a St. Gregori amb les cases i sagrers. -1266. Venda d'una masoveria situada dins la cellera de St. Gregori. -1293. Venda d'uns casals a la cellera de St. Gregori.
St. Martí Vell	<p><i>Església parroquial de St. Martí Vell.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de St. Martí Vell <ul style="list-style-type: none"> -1271. Venda d'una casa amb porxo a la cellera de St. Martí Vell. -1352. Capbreuació d'un habitant de la cellera de St. Martí Vell.

St. Sadurní	<p><i>Església parroquial de St. Sadurní.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera / Cellera / Vila de St. Sadurní <p>-1064. Donació d'un mas situat a la Guàrdia, prop dels valls i del sitjar, amb un sagrer, i també d'un «<i>sacrarium roscatum</i>» prop de la barrera (o la tanca).</p> <p>-1271. Venda d'unes cases situades a la cellera de St. Sadurní.</p> <p>-1316-1336. Capbreuació de 102 persones que residien a la vila de St. Sadurní.</p>
	<p><i>Capella de St. Andreu de Banyeres.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera d'Anglès <p>-1327. Concòrdia per les talles i obres del portal de la cellera de Banyeres.</p> <p>-1346-1348. Capbreuació de diversos habitants de la cellera de Banyeres amb les cases que hi havia.</p>
	<p><i>Capella de St. Joan de Salelles.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Salelles <p>-1094. Definició d'un alou consistent en l'esglesia de St. Joan de Salelles amb molts sagrers que hi ha al voltant i uns quants masos i terres.</p> <p>-1237. Establiment d'unes cases a St. Joan de Salelles que limiten amb altres cases i solars.</p>
Sta. Pellaia	<p><i>Església parroquial de Sta. Pellaia.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Sta. Pellaia <p>-1315. Capbreuació d'una persona que tenia un casal a la cellera, on també hi havia el celler del cavaller Guerau de Torrent.</p>
Terri, Sta. Llogaia del	<p><i>Església parroquial de Sta. Llogaia del Terri.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Sta. Llogaia del Terri <p>-1202. Menció d'uns sagrers a Sta. Llogaia del Terri.</p> <p>-1287. Capbreuació d'una persona que tenia una casa a la cellera.</p> <p>-1317. Capbreuació d'una persona que tenia terres que limitaven amb la «<i>via que vadit ad cellarium de Sancta Locadia</i>».</p>
Viladasens	<p><i>Església parroquial de St. Vicenç de Viladasens</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Sagrera de Viladasens <p>-1094. Donació d'un sagrer situat a prop de l'esglesia de St. Vicenç.</p> <p>-1139. Donació d'un celler situat a prop de l'esglesia de St. Vicenç.</p>
Vilafreser	<p><i>Església parroquial de St. Sadurní de Vilafreser</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Vilafreser <p>-1247. Venda d'una casa a la cellera de Vilafreser</p>
	<p><i>Capella de St. Pere de Vilella</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Vilella <p>-1270. Establiment de dues cases de la cellera de Vilella</p>
Vilamarí	<p><i>Església parroquial de Sta. Maria de Vilamarí.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Cellera de Vilamarí <p>-1281. Establiment d'una casa a la cellera de Vilamarí</p>

Fonts documentals publicades: VILLANUEVA, 1803-1852; MARQUÉS, 1984a, 1993 i 1997; BLANCO, 1991; TO, 1991; PRUENCA, 1995; MARTÍ, 1997; MALLORQUÍ, 2000. Bibliografia: AYMAR, 2001: p. 51-52; CANAL-FOCHS, 1992: p. 31-34 i p. 52-60; FARIAS, 2003: p. 25; FERNÁNDEZ TRABAL, 1995: p. 172-176; FOCHS-CANAL, 1994: p. 34-39; MALLORQUÍ, 1999: p. 51-56; 2000: p. 120-123 i p. 207-211, 2003: p. 132-141, 2007a: p. 202-217, i 2008: p. 59-65; MARQUÉS, 1984b: p. 36-37; PALOU, 2003: p. 53-56; TEIXIDOR, 2006: p. 33-38; TO, 2003: p. 443-447.

Taula 2. Els nuclis eclesials dels ardiaconats de Girona i la Selva

Parròquies i nuclis eclesials	Ardiaconats		Total
	Girona	La selva	
A. Nombre de parròquies*	96	63	159
B. Sagreres del segle XI	24	12	36
C. Celleres del segle XIV			
-Celleres simples	33	17	50
-Celleres castrals	6	3	9
-Celleres desenvolupades (mercat, castell, vilanova)	5	2	7
-Nuclis monàstics	3	2	5
Total	47	24	71

*Font: PONS GURI, 1964-1965.

Mapa 1. Els nuclis de població de les terres de Girona, segles XI-XIV

